

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

Студент 2 курсу, 5 групи,

Шпаковський спеціальності 072

Вадим Олександрович

«Фінанси, банківська справа та
страхування»

спеціалізації «Державні фінанси»

Науковий керівник

д. е. н., доцент,

професор кафедри фінансів

Пасічний Микола

Дмитрович

Гарант освітньої програми

д. е. н., с.н.с.,

професор кафедри фінансів

Макогон Валентина

Дмитрівна

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ	3
1.1. Сутність та класифікація операцій банків з платіжними картками	6
1.2. Захист платіжних систем в Європейському Союзі та імплементація даного досвіду в Україні	11
РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОПЕРАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ	16
2.1. Розвиток операцій банків з платіжними картками	16
2.2. Тенденції розвитку платіжної системи в Україні	25
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ	34
3.1. Інновації банків у сфері безготівкових розрахунків	34
3.2. Напрями розвитку нових видів безготівкових розрахунків	42
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з характерних особливостей функціонування грошово-кредитних ринків держав у глобалізованому світі є поширення та вплив процесів інтернаціоналізації і взаємопроникнення грошових систем, які перебувають в перманентному трансформаційному стані, та для яких властивими є прагнення до максимально можливого

впровадження безготівкових розрахунків за допомогою інноваційних платіжних інструментів, зокрема електронних грошей, криптовалют, безконтактних платіжних карток тощо. Вирішення проблеми великих обсягів готівкових розрахунків, які в сучасних умовах перешкоджають економічному розвитку країни, та підвищення ефективності монетарної політики регулятора потребує подальшого розвитку безготівкових роздрібних платежів та електронних платіжних засобів для населення. Високорозвинені економіки у впровадженні безготівкових розрахунків отримують додаткові драйвери економічного зростання. Завдяки такій взаємодії останні отримують доступ до інноваційних технологій грошово-кредитного ринку та розширюють можливості участі у міжнародних платіжних системах. Тому актуальність обраної тематики досліджень не викликає сумніву

Серед вітчизняних фахівців, що зробили вагомий внесок у дослідження функціонування банківської системи в умовах розвитку цифрової економіки і посилення ролі безготівкових розрахунків, слід відзначити Д. Гладких, М. Євдокімову, О. Князеву, І. Луніну, М. Пасічного, І. Чугунова тощо. Серед зарубіжних дослідників даної наукової проблематики можна виділити К. Скіннера, Г. Содерберга, Д. Спаза, Дж. Таруда.

Віддаючи належне здобутку українських і зарубіжних вчених, варто зауважити, що у фінансовій науці до цього часу відсутнє системне бачення сутності інноваційного розвитку безготівкових банківських розрахунків. Визначення основних векторів інноваційного оновлення банківського сегменту вітчизняного фінансового ринку за сучасних умов обумовило актуальність даної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є розкриття теоретико-методологічних засад і практичних підходів до інноваційного розвитку операцій банків з платіжними картками за сучасних умов.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та удосконалити класифікацію операцій банків з платіжними картками;
- охарактеризувати захист платіжних систем в Європейському Союзі та можливості імплементації даного досвіду в Україні;
- проаналізувати розвиток операцій банків з платіжними картками;
- визначити тенденції розвитку платіжної системи в Україні;
- здійснити характеристику інновацій банків у сфері безготівкових розрахунків; □ запропонувати напрями розвитку нових видів безготівкових розрахунків.

Об'єктом дослідження є операції банків з платіжними картками.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи та практичні засади забезпечення інноваційного розвитку операцій банків з платіжними картками.

Методи дослідження. У даній роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, що забезпечило концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності, ролі і класифікації операцій банків з платіжними картками. За допомогою порівняльного і факторного методів узагальнено світовий досвід безготівкових розрахунків. Методи економічного аналізу застосовано при вивченні глобальних практик забезпечення безпеки операцій банків з платіжними картками. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування оцінено модернізацію системи заходів фінансового регулювання операцій банків з платіжними картками.

Інформаційну базу даного дослідження склали наукові публікації зарубіжних і вітчизняних науковців з питання, міжнародні та національні нормативно-правові акти, офіційні звіти, аналітичні публікації, статистичні збірники провідних Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Банку

міжнародних розрахунків, Європейського банку реконструкції та розвитку, статистичні дані центральних банків та відповідних служб інших держав.

Обсяг та структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг становить 57 сторінок, основний зміст викладено на 52 сторінці. Робота містить 4 таблиці, 4 рисунки, список використаних джерел включає 63 найменування на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

1.1. Сутність та класифікація операцій банків з платіжними картками

Операції банків з платіжними картками можна класифікувати за різними ознаками. Залежно від суб'єктів-одержувачів послуг за платіжними картками розрізняють операції з ними для юридичних та фізичних осіб. Залежно від обліку операцій з платіжними картками у балансі банку їх поділяють на: 1) операції, що обліковуються на балансових рахунках. Ці операції, в свою чергу, можуть бути активними і пасивними; 2) операції, що обліковуються на позабалансових рахунках. За ознакою резидентності розрізняють операції з платіжними картками емітентів-резидентів і емітентівнерезидентів. Залежно від виду валюти, в якій здійснюються операції, розрізняють операції з платіжними картками, які здійснюються в національній та іноземній валюті.

У разі здійснення розрахунку з використанням платіжної картки у валюті, яка відрізняється від валюти картрахунку, уповноважений банк здійснює перерахунок суми за операцією у валюту картрахунку за курсом, порядок установа якого визначений у договорі між клієнтом та уповноваженим банком-емітентом.

У межах України переказ коштів за операціями, які ініційовані із застосуванням платіжних карток, здійснюється в гривнях. В іноземній валюті може здійснюватися лише між власними рахунками фізичних осіб, які відкриті банком-емітентом. Залежно від того, хто оплачує операції з платіжними картками, виокремлюють операції за рахунок: держателя, власника картрахунку та торговця. З погляду типу платіжної системи розрізняють операції, що здійснюються з картками локальних та міжнародних платіжних систем.

Залежно від технологічної схеми проведення операцій із застосуванням платіжних карток виокремлюють операції: 1) онлайн, тобто операція з картою, технологічна схема використання якої передбачає наявність під час виконання операції безперервного телекомунікаційного зв'язку в режимі реального часу між терміналом (банкоматом), на якому виконується операція, та еквайром, а через нього з емітентом, де здійснюється авторизація цієї операції; 2) офлайн, тобто операція з використанням платіжної картки, технологічна схема виконання якої не потребує під час виконання операції безперервного зв'язку в режимі реального часу з емітентом та еквайром.

Виходячи з економічної суті операції виокремлюють фінансові та нефінансові операції з платіжними картками. До фінансових операцій з платіжними картками відносять: 1) зарахування (поповнення) коштів на картрахунки клієнтів; 2) безготівкова оплата за товари (послуги); 3) виплата заробітної плати працівникам підприємств, організацій і установ; 4) перерахування коштів клієнтом із своїх картрахунків на інші власні рахунки та на рахунки інших осіб; 5) одержання готівки в касах банків, інших фінансових установ, торгівців і через банкомати, включаючи екстрене отримання готівки при втраті держателем платіжної картки.

До нефінансових операцій з платіжними картками відносять: 1) установлення та оновлення (зміна) терміну дії платіжної картки; 2) установлення та зміна лімітів платіжної картки; 3) одержання клієнтом додаткових карток довіреним особам (держателям); 4) зміна ПІН-коду для здійснення операцій; 5) блокування операцій по картці шляхом внесення її в СТОП-ЛИСТ; 6) отримання виписки про залишок коштів на картрахунок, а також довідок, пов'язаних з операціями по картрахунку.

Зарахування (поповнення) коштів на картрахунки готівкою через каси банків, шляхом переказу коштів з інших рахунків та за рахунок наданого клієнту кредиту, а також видача готівки через каси банку здійснюються у

порядку, який регулюється відповідними нормативно-правовими актами НБУ стосовно проведення касових операцій та безготівкових розрахунків.

Здійснення безготівкових розрахунків населення у сфері торгівлі та послуг є важливою операцією банків. Їх здійснення забезпечується, зокрема через використання платіжних карток. Для того, щоб можна було здійснити безготівкові розрахунки клієнт (покупець) повинен мати платіжну картку, а торговець – укласти договір еквайрингу (діяльності щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, здійснені із застосуванням спеціальних платіжних засобів) з банком-членом платіжної системи та придбати спеціальне обладнання – платіжний термінал або імпринтер. Платіжний термінал – це електронний пристрій, призначений для ініціювання переказу з рахунка, у тому числі видачі готівки, отримання довідкової інформації і друкування документа за операцією із застосуванням спеціального платіжного засобу. Імпринтер – це пристрій, призначений для перенесення рельєфних реквізитів платіжної картки на сліп, тобто паперовий документ, який підтверджує здійснення операції з використанням платіжної картки й містить набір даних щодо цієї операції та реквізити платіжної картки.

Операції з використанням платіжної картки торговець має здійснювати лише в присутності її держателя, якщо інше не узгоджено з держателем або передбачено правилами платіжної системи для окремих видів операцій. Якщо держатель картки ввів ПІН-код у процесі здійснення операції, то торговець не має права вимагати від нього підписання квитанції платіжного терміналу, сліпа або будь-яких інших первинних документів, що підтверджують проведення операції, якщо інше не передбачено правилами платіжної системи. Якщо покупець відмовився від придбання товару, то торговець має негайно скасувати авторизацію.

Банки можуть пропонувати власникам платіжних карток такі послуги, як «сплата комунальних платежів» та «персональний платіж». Послуга може надаватися через банкомат, у його основному меню вибирається пункт «Платежі» потім категорія платежу. Інформація стосовно кожного платежу вводитьися послідовно, тобто спочатку вводяться дані щодо одного платежу, після завершення вводиться інформація стосовно наступного платежу.

Однією з операцій, які здійснюються за допомогою платіжної картки, є оплата мобільного зв'язку та послуг інтернет-провайдерів. Більшість банків пропонують таку послугу через продаж електронних ваучерів різних номіналів провідних операторів. Власне, електронний ваучер – це код, що роздруковується у вигляді паперового чеку і використовується для попередньої оплати послуг зв'язку. Придбати такі ваучери можна як за готівковим розрахунком безпосередньо у банку, так і безготівковим через мережу банкоматів. Розпочавши операцію, після вибору мови, введення PINкоду, треба натиснути клавішу навпроти напису на моніторі «Оплата послуг», далі – «Мобільний зв'язок». Потім треба вибрати потрібного оператора і суму, на яку є бажання поповнити свій рахунок за мобільний зв'язок. Отримавши чек із кодом і дотримуючись правил поповнення, вводять код у телефон. Гроші надійдуть на рахунок клієнта через кілька хвилин. До речі, банкомати також можуть здійснювати продаж електронних ваучерів держателям міжнародних карток, випущених будь-яким банком.

За допомогою банківської платіжної картки може здійснюватись виплата заробітної плати працівникам підприємств, організацій та установ. Вирішивши видавати заробітну плату працівникам через банк, підприємству слід обрати банк-емітент платіжних карток, а також заручитися згодою працівників. Як правило, згода працівників на одержання зарплати через банк оформляється заявою працівників або може бути складений список бажаючих отримувати зарплату за допомогою платіжних карток, а працівників ознайомлять з ним під особистий підпис.

Порядок перерахування підприємством коштів до банку для виплати заробітної плати працівникам визначається угодою між банком і підприємством. Зокрема, за кілька днів до виплати зарплати до банку подається відповідним чином оформлена відомість (реєстр) розподілу зарплати в електронній та паперовій формі. До банку подаються платіжні доручення на перерахування зарплати, на оплату комісійної винагороди банку, на перерахування податку з доходів фізичних осіб та інших обов'язкових внесків. Банк здійснює зарахування коштів, що надійшли для виплати заробітної плати, на відповідні картрахунки, з яких їх власники за допомогою платіжних карток одержують належну їм зарплату.

За допомогою банкоматів банки надають послугу переказу коштів з однієї платіжної картки на іншу. Ці картки мають бути картками одного банку-емітента, а обидва картрахунки відкриті в одній валюті. Для здійснення цієї операції треба знати номер картки одержувача коштів, вибрати в банкоматі відповідне меню та ввести відповідну інформацію.

Однією з найрозповсюджених операцій з платіжною картою є використання її для одержання готівки через банкомат. Щоб зняти готівку, необхідно переконатися в тому, що банкомат обслуговує вид картки держателя та працює. Після вставлення платіжної картки в банкомат, якщо банкомат її прийме, то запропонує вибрати мову спілкування з ним. Потім необхідно ввести ПІН-код з чотирьох цифр. Якщо неправильно набраний ПІН-код, то банкомат запропонує держателю зробити нові спроби, але коли він помилиться в третє, то картка буде вилучена банкоматом.

Насамкінець зазначимо, що здійснення банками операцій з платіжними картками є справою важливою і актуальною та сприятиме створенню необхідних умов для поліпшення структури грошового обігу в Україні за рахунок розвитку масових безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток і скорочення частки готівкових розрахунків.

1.2. Захист платіжних систем в Європейському Союзі, та імплементація даного досвіду в Україні

З 19 січня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг» від 20.09.2019, що є важливим для побудови довіри до фінансової системи і розвитку конкуренції на ринку фінансових послуг. Відповідні норми цього Закону покладають на НБУ функцію захисту прав споживачів фінансових послуг, що надаються банками, а також іншими фінансовими установами та особами, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює. Також серед функцій НБУ закріпив організацію роботи та здійснення заходів з підвищення рівня фінансової грамотності населення. Україна стає 120-ю країною, де держава забезпечує захист прав споживачів фінансових послуг.

Так, до укладення з клієнтом договору фінансова установа чи інший суб'єкт господарювання, що надає фінансові послуги, зобов'язані повідомити клієнта у письмовій або електронній формі, у тому числі шляхом надання клієнту доступу до такої інформації на власному вебсайті особи, яка надає фінансові послуги, поряд з іншою важливою інформацією і механізми захисту прав споживачів фінансових послуг: 1) можливість та порядок позасудового розгляду скарг споживачів фінансових послуг; 2) наявність гарантійних фондів чи компенсаційних схем, що застосовуються відповідно до законодавства.

Разом з викладеним вище потрібно враховувати, що на ефективність реалізації захисту прав користувачів платіжних систем впливає і поступова інтеграція нашої держави до внутрішнього ринку ЄС відповідно до зобов'язань, взятих Україною в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з

атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) [36].

Серед таких важливих правових актів ЄС варто виділити із зазначенням можливого терміну їх імплементації (строки виконання заходів з реалізації Угоди про асоціацію передбачені Планом таких заходів, що затверджено вказаною вище постановою КМУ від 25.10.2017 № 1106) наступні:

Директива 2015/2366/ЄС про платіжні послуги на внутрішньому ринку, що вносить зміни до Директиви 2002/65/ЄС та 2009/110/ЄС та Регламенту (ЄС) № 1093/2010, та скасовує Директиву 2007/64/ЄС (Payment Services Directive 2 (скорочено – PSD 2) – до 31.12.2020 (перебуває в розробці НБУ);

Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС, та скасовує Директиву 2000/46/ЄС – до 31.12.2019 (перебуває в розробці НБУ);

Регламент (ЄС) 2015/751 Європейського Парламенту та Ради про міжбанківські комісійні збори за платіжні операції, що здійснюються за допомогою платіжних карток;

Регламент (ЄС) № 924/2009 Європейського Парламенту та Ради про транскордонні платежі у рамках Співтовариства, а також скасовує Регламент (ЄС) № 2560/2001;

Регламент (ЄС) № 260/2012 Європейського Парламенту та Ради про створення технічних і бізнес-вимог для кредитних переказів і прямого дебетування в євро, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 924/2009.

На особливу увагу заслуговує Директива 2015/2366/ЄС про платіжні послуги на внутрішньому ринку (далі – Директива PSD 2). З метою координації різних інноваційних технологічних схем платежів та гармонізації ринку європейських розрахунків ця Директива зобов'язала країни-члени ЄС привести національне законодавство у відповідність до її норм ще до 13 січня

2018 року [19]. При цьому держави – члени ЄС не мали права приймати законопроекти, що суперечать нормам Директиви PSD 2.

Директива PSD 2 безпосередньо спрямована на захист прав користувачів платіжних систем шляхом сприяння вільній реалізації клієнтом (користувачем, споживачем) свого права на вибір найбільш прийняттого провайдера платіжних послуг за найменші гроші. Нові правила у сфері переказу коштів передбачають дещо скорочення вартості за проведення електронних платежів і стимулюють користувачів проводити онлайн розрахунки за допомогою мобільних та онлайн-платіжних інструментів.

В умовах сьогодення користувачі сучасних українських платіжних сервісів не можуть у повній мірі контролювати доступ до своїх даних через те, що у цілому банки в Україні не зобов'язані створювати відкриті API та забезпечувати вільний доступ до них для зовнішніх розробників фінтехстартапів. Це пов'язано з відсутністю чинних нормативно-правових актів, які б враховували положення Директиви PSD 2. Та 23 липня 2019 року НБУ презентував концепцію нової моделі законодавчого регулювання ринку платежів та переказу коштів [10], але з часом її корегує та 16 грудня 2019 року НБУ оголошує оновлену Концепцію реформування платіжного законодавства України [4]. Останній варіант Концепції покладено в основу розробленого НБУ проекту Закону України «Про платіжні послуги», який розміщено на сайті його офіційного інтернет-представництва 31.01.2020 для громадського обговорення [19].

З упровадженням платіжних рахунків разом із процедурою убезпечення коштів користувачів платіжних послуг на таких рахунках, які зможуть відкриватись не тільки банками, а й іншими фінансовими установами, передбачається посилення вимог до захисту платіжних послуг, зокрема встановлення вимог щодо посиленої клієнтської автентифікації та безпечної віддаленої взаємодії.

Захист прав користувачів платіжних послуг здійснюється через законодавче установлення чітких вимог до постачальників таких послуг щодо їх обов'язків, запровадження лімітів відповідальності за неавторизованими операціями, закріплення конкретних критеріїв розмежування відповідальності та збитків між банками та користувачами за спірні операції з використанням платіжних карток, а також за несвоєчасне перерахування або не в повному обсязі податків, зборів та інших платежів до бюджетів та позабюджетних цільових фондів тощо.

У здійсненні захисту прав користувачів платіжних систем важлива роль відведена НБУ як державному регулятору діяльності платіжних систем та систем розрахунків, порядку здійснення платежів в Україні. Як уже зазначалось у підрозділі 4.2 даної роботи, поряд з наглядом (оверсайтом) платіжних систем НБУ виявляє правопорушення та відповідним чином реагує шляхом застосування заходів впливу у разі порушення законодавства. Зокрема, нові підходи до захисту прав споживачів фінансових послуг, у тому числі платіжних послуг, закріплюють за НБУ і контроль за наданням платіжних послуг, затвердженні превентивних заходів по запобіганню оманливій поведінці учасників фінансового ринку, організацію роботи зі зверненнями користувачів послуг та їх аналіз для виявлення порушень законодавства, моніторингу коректності розкриття інформації на вебсайтах та у рекламі, здійснення регулювання рівня ставки міжбанківської комісії за картковими платіжними операціями тощо.

Як правило, несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку держателя платіжної картки відбувається до моменту повідомлення ним банку щодо неправомірного заволодіння та/або використання даного електронного платіжного засобу чи його реквізитів. У зв'язку з цим виникає приватно-правовий спір між держателем платіжної картки (клієнтом банку) та банком щодо розподілу між ними ризику збитків та відповідальності за неналежні платежі. Іншими словами, у випадку відсутності вини користувача у

замовленні спірної трансакції банк не поспішає відшкодувати кошти, списані з рахунку на підставі цієї неавторизованої ним трансакції, та компенсувати збитки. Тому що в окремих випадках, особливо при здійсненні неправомірного зняття коштів через банкомат з успішним застосуванням ПІН-коду (наприклад, незаконне виготовлення/використання підробленої/клонованої платіжної картки з магнітною стрічкою, встановлення скіммера (накладки) на банкомат/POS-термінал тощо), простежується складність доведення факту про те, що з боку користувача були відсутні дії чи бездіяльність, які призвели до втрати, незаконного використання ПІН-коду або іншої інформації, що дає змогу стороннім особам ініціювати платіжні операції. Таким чином, на законодавчому рівні все одно залишається неоднозначно врегульованою та незрозумілою ситуація, коли користувач не здійснював операцію, проте його платіжну картку було скомпрометовано без його вини.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити узагальнюючий висновок, що ефективність захисту прав користувачів платіжних систем (платіжних послуг) забезпечується якісною реалізацією як з боку держави, так і учасників платіжних систем, таких завдань цього захисту: гарантування стабільності та безперервності проведення платежів; надання платіжних послуг на високому рівні з точки зору забезпечення безпеки і незалежності платіжних систем з використанням новітніх технологій; здійснення захисту платіжної інфраструктури від злочинних посягань і несанкціонованого доступу, у т.ч. підробки фінансових документів, платіжних карток чи інших засобів доступу до платіжних рахунків, електронних грошей, незаконних дій щодо внесення змін до таких платіжних інструментів тощо; забезпечення рівних та однакових умов конкуренції для операторів переказу коштів на платіжному ринку; сприяння зниженню тарифів і комісій за надання платіжних послуг [19].

Таким чином, захист прав користувачів платіжних систем (платіжних послуг) можна визначити як систему законодавчих та регуляторних засобів,

які захищають користувачів на всіх етапах їх відносин з постачальниками (провайдерами) платіжних послуг та мають бути такими: нормативноправове закріплення чітких вимог до постачальників платіжних послуг щодо їх обов'язків, законодавче запровадження лімітів відповідальності за неавторизованими операціями, закріплення конкретних критеріїв розмежування відповідальності та збитків між постачальниками платіжних послуг та користувачами за спірні операції з використанням електронних платіжних засобів, а також за несвоєчасне перерахування або не в повному обсязі податків, зборів та інших платежів до бюджетів та позабюджетних цільових фондів.

РОЗДІЛ 2 ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОПЕРАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

2.1. Розвиток операцій банків з платіжними картками

Згідно офіційних даних Національного банку України загальна кількість операцій (безготівкових та з отримання готівки) з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за січень–березень 2021 року становила 1 691 млн шт., а їх сума – 1 089,1 млрд грн. Порівняно з аналогічним періодом 2020 року кількість зазначених операцій зросла на 22,1%, а сума – на 18,3%. У I кварталі 2021 року безготівкові операції впевнено переважали серед операцій із платіжними картками за кількістю та сумою. Так, 9 із 10 операцій були безготівковими у I кварталі 2021 року (майже 90% від загальної кількості операцій із платіжними картками). Частка безготівкових операцій за сумою становила 61% від усіх операцій із картками. Торік у I кварталі ці показники становили – 85,4% та 54,6% відповідно [19].

Загалом у січні-березні 2021 року порівняно з аналогічним періодом минулого року кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток збільшилася більш ніж на чверть (28%) та становила 1512,8 млн шт., а сума – на третину (32%) та досягла 664,3 млрд грн. Аналіз розподілу

безготівкових операцій за їх видами свідчить: у січні-березні 2021 року, як і раніше, найбільше операцій із використанням карток припадало: 1) за кількістю – на розрахунки в торговельних мережах – 49,3% (або 402 млн шт.); 2) за сумою – на перекази з картки на картку – 42,1% (або 280 млрд грн). Загалом більше третини від кількості безготівкових операцій із платіжною картою в I кварталі 2021 року здійснювалися в мережі Інтернет (36,7%). Це майже 202,3 млрд гривень за січень-березень 2021 року. Дві третини операцій у pos-терміналах – безконтактні [19].

З початку 2021 року загальна кількість платіжних карток в Україні зросла на 3% до 75,3 млн шт. Із них більше половини (54,2%) використовувалися в березні 2021 року для здійснення видаткових операцій.

Кількість безконтактних карток, які використовували для здійснення операцій, з початку 2021 року зросла майже на 10% до 14,1 млн карток. Майже кожна десята активна платіжна картка – токенизована. Їх кількість становить 4,2 млн. штук. Це на 6% більше, ніж на початку року. Така популярність безконтактних та токенизованих карток зумовлена високим рівнем безпеки, швидкістю та зручністю операцій з їх використанням.

Відповідно лише третина операцій у торговельних pos-терміналах за сумою та за кількістю здійснювалася з фізичним зчитуванням даних із носія картки. Решта – дві третини операцій – це безконтактні операції (операції з безконтактною картою або за допомогою смартфонів та інших гаджетів). Їх сума становила 119,0 млрд грн у першому кварталі 2021 року. Мережа торговельних pos-терміналів розширюється У цьому році продовжується стале розширення інфраструктури для безготівкових розрахунків. Кількість пунктів продажу, які приймають платіжні картки, з початку 2021 року зросла на 2% – до 333,5 тисяч. майже 2% за перші три місяці цього року зросла мережа торговельних pos-терміналів в Україні – до 382 тис. Із них майже 87% торговельних платіжних терміналів забезпечують можливість здійснення безконтактною оплати. Кількість платіжних терміналів (контактних та

безконтактних) у розрахунку на 1 млн постійного населення України станом на 01 квітня 2021 року становила 9,6 тис. шт. (рік тому на кінець першого кварталу – 8,3 тис. шт. на 1 млн населення).

Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» № 2346-III від 05.04.2001 визначені загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, поняття і загальний порядок проведення переказу грошей в межах України, а також відповідальність суб'єктів переказу. Основним елементом автоматичних платіжних систем є банківський автомат самообслуговування (банківський автомат) – програмно-технічний комплекс, що надає можливість держателю електронного платіжного засобу (ЕПЗ) здійснити самообслуговування за операціями одержання коштів у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу. Суб'єктом відносин в автоматичних платіжних системах є держатель ЕПЗ – це фізична особа, яка на законних підставах використовує ЕПЗ для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку або здійснює інші операції із застосуванням зазначеного ЕПЗ. Спеціальний платіжний засіб (платіжна картка тощо) – це платіжний інструмент, що виконує функцію засобу ідентифікації, за допомогою якого держателем цього інструмента ініціюється переказ грошей з відповідного рахунку платника або банку, а також здійснюються інші операції, передбачені відповідним договором. За допомогою спеціальних платіжних засобів формуються документи за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів або надаються інші послуги держателям спеціальних платіжних засобів. Платіжна система – це платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей. Проведення переказу грошей є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система. Роботу автоматичних

платіжних систем забезпечують фінансові установи, які є особливими організаціями та виконують спеціальні операції [19].

Регулювання діяльності з випуску електронних грошей в Україні та запровадження моніторингу за такою діяльністю регламентується Положенням про електронні гроші в Україні № 25-212/1645-10454 від 30.07.2008. Положення визначає поняття випуску електронних грошей, держателя і користувача картки, емітента, обмінних операцій з електронними грошима, їх погашення та розповсюдження, системи електронних грошей тощо [14].

Механізм безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток в Україні обумовлений Постановою Правління НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» № 705 від 05.11.2014, яка регламентує емісію ЕПЗ, здійснення операцій з використанням ЕПЗ, особливості емісії мобільних платіжних інструментів і здійснення операцій з їх використанням, еквайрингу, загальні вимоги до безпеки здійснення платіжних операцій та управління ризиками, загальні правила документообігу за операціями з використанням ЕПЗ, агентську і посередницьку діяльність (аутсорсинг), процесинг, міжбанківські перекази за операціями з використанням ЕПЗ, моніторинг та контроль за операціями з їх використанням [17]. Це Положення розроблене згідно із Законами України «Про НБУ» № 679-XIV від 20.05.1999 [18], «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 [16], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346-III від 05.04.2001, іншими законодавчими та нормативно-правовими актами України [4–6].

Етапи розвитку ринку платіжних карток в Україні беруть свій початок ще у фінансовобанківській системі СРСР: 1. 1969–1986 роки – початок прийому платежів державним комітетом СРСР з іноземного туризму через ВАТ «Інтурист»; 2. 1987–1990 роки – еквайринг торгових підприємств по картках Visa та Europay госпрозрахунковим об'єднанням «Інтурсервіс»; 1991–

1995 роки – співробітництво з міжнародними платіжними системами на рівні агентських угод, створення власних платіжних систем українськими банками, створення міжбанківського ЗАТ «Укркарт»; 4. 1996 рік – теперішній час – участь у міжнародних платіжних системах, функціонування НПС України «Простір», інтенсивний розвиток ринку платіжних карток.

Його формування змінювалось як етапами значного зростання, яке супроводжувалося якісними змінами, так і періодами спаду в умовах нестабільності вітчизняної економіки. Сьогодні показники розвитку ринку платіжних карток мають помітну тенденцію до зростання.

Таким чином, сьогодні спостерігається гостра конкуренція банків у всіх сегментах їх діяльності, в тому числі і на ринку платіжних карток, оскільки зростає кількість зацікавлених клієнтів у надійному і зручному засобі розрахунку, що має стимулювати банківські установи до розвитку якісних послуг та продуктів. У таких умовах навіть невеликі банки намагаються заявити про себе і розробляють власні карткові продукти. Дослідимо можливості підвищення ефективності операцій з банківськими платіжними картками на прикладі одного з банків, які не мають лідуючих позицій на ринку платіжних карток України й у банківському секторі загалом, а саме: АТ «ОКСІ БАНК».

АТ «ОКСІ БАНК» створено у 2008 році. Головний офіс банку розташований у центрі Львова. Він є універсальною фінансово-кредитною установою, що обслуговує суб'єктів господарської діяльності і фізичних осіб. Банк є партнером АТ «Кредобанк». Банком-спонсором виступає АБ «Укргазбанк». Банк є членом Асоціації українських банків; має відділення у Хмельницькому, Харкові, Києві; є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Банк приєднаний до систем міжнародних грошових переказів Western Union, MoneyGramm, Аверс, Анелік тощо; підключений до міжнародної платіжно-інформаційної системи SWIFT і до інформаційної

системи Reuters; є повноправним членом НПС «Простір» й оператора платіжних систем «УкрКарт» як емітент та еквайр [7; 15].

Процесинговий центр, який здійснює процесинг карток «MasterCard®», емітованих АТ «ОКСІ БАНК», – ПАТ «УкрКарт». Працює 9 банкоматів в різних містах, а саме: у Львові, Хмельницькому, Києві, Харкові. Обслуговування в банкоматах систем АТ «Кредобанк» для клієнтів здійснюється на пільгових умовах. Приймаються до обслуговування картки: МПС «Visa», МПС «Mastercard®», НПС «ПРОСТІР», кобейджингові картки ПС «ПРОСТІР-Union Pay», ПС «УКРКАРТ» [1; 7].

АТ «ОКСІ БАНК» є учасником Внутрішньодержавної платіжної системи «City24» згідно Договору № ПС-У-17/2019 від 18 липня 2019 року. Платіжна організація – ТОВ «ФК ФЕНІКС» (м. Київ). Виплата здійснюється в національній валюті.

У якості учасника внутрішньодержавної платіжної системи «City24» банк планує здійснювати такі операції: поповнення мобільних телефонів за допомогою мобільного додатку «Sportbank»; проведення платежів на оплату комунальних послуг за допомогою мобільного додатку «Sportbank»; поповнення карток Sportbank за допомогою терміналів самообслуговування внутрішньодержавної платіжної системи «City24» [15].

Обсяг емісії міжнародних платіжних карток у 2019 році становив 2750 штук, в т.ч. видано – 1672 штуки. На обслуговуванні є 35 діючих зарплатних проєктів (усього на обслуговуванні – 140). За 2020 рік банк прийняв на обслуговування 13 нових зарплатних проєктів (загальна кількість проєктів на обслуговуванні зменшилась до 136). Банк активно впроваджує сучасні технології. Орієнтується на інновації для того, щоб надавати клієнтам максимально зручні сервіси і найбільш якісні продукти.

У 2019 році вдалося досягти значних звершень у побудові високотехнологічного й інноваційного банкінгу. Банком здійснено значні інвестиції у впровадження нового продукту, що зорієнтований на фізичних

осіб – активних користувачів смартфонів. Реалізовано відкриття поточного рахунку для фізичної особи з використанням ЕПЗ за допомогою мобільного додатку. Клієнтам емітуються картки МПС «MasterCard». Реалізовані наступні шляхи для поповнення картки: за допомогою сервісу «перекидання з картки на картку», через міжбанківський платіж, через термінали самообслуговування банків-партнерів.

Основна ціль проєкту для банку – збільшити частку і продовжити розвиток роздрібного напрямку за допомогою формату «мобільного банку», який дає ряд конкурентних переваг перед стандартними продуктами інших банків: завдяки розвитку мобільного Інтернету та досягненню частки використання смартфонів 85% від загальної кількості цифрових пристроїв такий формат надає можливість суттєво економити на витратах з утримання персоналу і розширити географію клієнтів до всеукраїнської; дистанційне підписання договорів з банком з використанням електронних цифрових підписів; наповнення додатку програмою лояльності, різноманітними видами шаблонних платежів мотивує клієнта використовувати карту Sportbank як основну. Просування продукту Sportbank на ринку передбачає використання декількох основних каналів залучення клієнтів: цифровий маркетинг (генерація клієнтів від CPA-мереж, просування в соціальних мережах, реклама в Google Ads і в маркетах, SEO просування сайту; робота з лідерами думок (інтеграція з блогерами), ролики на Youtube тощо); партнерські мережі – співробітництво з офлайнпартнерами в частині проведення спільних заходів із залучення клієнтів в мережі магазинів/ клубів, а також відкриття в магазинах партнерів офлайн-місць видачі карт Sportbank; офлайнпросування – участь у якості спонсора, або в якості учасника в спортивних заходах, які проходять в Україні, в тому числі за підтримки партнера Mastercard, офлайнреклама (борди тощо); реферальна програма для клієнтів [20].

Відносно овердрафтів і кредитних карт для фізичних осіб та поновлюваних механізмів кредитування для юридичних осіб, які включають

кредит і незатребуваний компонент прийнятого зобов'язання, банк може оцінювати кредитні збитки у періоді, що перевищує максимальний період за договором, якщо передбачено можливість вимагати погашення кредиту та анулювати незатребуваний компонент прийнятого зобов'язання, яка не обмежує існування кредитних ризиків строком для подачі повідомлення про припинення (табл. 2.1).

У таблиці 2 за 2019 та 2018 роки відображено майнові права, надані у забезпечення фінансової безпеки при проведенні розрахунків по операціях, що здійснюються з використанням платіжних карток, емітованих АТ «ОКСІ БАНК».

Спостерігається відсутність коштів, наданих у забезпечення фінансової безпеки при проведенні розрахунків по операціях, що здійснюються з використанням карток, емітованих АТ «ОКСІ БАНК», і відсутність забезпечених зобов'язань. Майнові ж права зросли практично на 189%. Це свідчить про зростання обсягів розрахункових операцій з використанням карток банку й активізацію його роботи з убезпечення фінансових ризиків.

Таким чином, упровадження інновацій, дистанційних каналів обслуговування клієнтів, надання широкого спектра карткових продуктів є пріоритетними напрямками розвитку для АТ «ОКСІ БАНК». Банк намагається розширювати спектр послуг і продуктів та проводить постійну роботу для підвищення якості обслуговування держателів карток. Разом з тим, слід відзначити, що банк не відіграє значної ролі на ринку платіжних карток України як за обсягом випуску, так і за обладнанням, що їх обслуговує, адже без розгалуженої сітки банкоматів, відділень та терміналів самообслуговування неможливо збільшити кількість активних користувачів картками. Крім того, важливу роль в активізації операцій банків з платіжними картками відіграють зарплатні проєкти, проте АТ «ОКСІ-БАНК» не можна назвати лідером у цьому контексті.

З огляду на результати аналізу сегменту ринку платіжних карток, на якому працює банк, можемо констатувати той факт, що запровадження нових карткових продуктів і програм, спрямованих на залучення клієнтів АТ «ОКСІ БАНК» не є активним. Банк лише розпочинає своє входження на цей ринок.

Таблиця 2.1

Динаміка грошових коштів з обмеженим правом використання, наданих у забезпечення фінансової безпеки при проведенні розрахунків по операціях, що здійснюються з використанням платіжних карток, емітованих АТ «ОКСІ БАНК» у 2018-2019 роках

Найменування статті	31.12.2019	31.12.2018	Абсолютне відхилення, тис. грн	Відносне відхилення, %
Дебіторська заборгованість за кредитними операціями	156	-	156	-
Дебіторська заборгованість за переказами фізичних осіб	5	102	-97	-95,10
Нараховані доходи (інші та розрахунково-касове обслуговування)	34	49	-15	-30,61
Грошові кошти з обмеженим правом використання	1827	633	1194	188,63
Резерв під знецінення інших фінансових активів	(238)	(157)	81	51,59
Усього інших фінансових активів за мінусом резервів	1784	627	1157	184,53

Джерело: проаналізовано автором за даними [19]

З нашої точки зору, для підвищення конкурентної позиції і рівня доходів від карткового бізнесу АТ «ОКСІ БАНК» та банків з подібною позицією на ринку платіжних карток доцільно: нарощувати обсяги емісії платіжних карток; розширювати асортимент карткових продуктів; ширше застосовувати кредитні картки у споживчому кредитуванні – надання кредиту на споживчі потреби на картковий рахунок клієнта; діяти на ринку платіжних карток для пенсіонерів та студентів, зокрема орієнтуючись на кредитування осіб пенсійного віку; розвивати інфраструктуру обслуговування (збільшення мережі банкоматів, POS-терміналів тощо); упроваджувати технологію cash-back – повернення невеликих сум готівки власникові картки в магазинах; розвивати прямі продажі карткових продуктів («мобільні банкіри»); нарощувати базу зарплатних проєктів.

Таблиця 2.2

Динаміка активів, що надані в заставу без припинення визнання АТ «ОКСІ БАНК» у 2018–2019 роках

Найменування статті	31.12.2019		31.12.2018		Абсолютне відхилення, тис. грн	Відносне відхилення, %
	Активи, надані в заставу	Забезпечене зобов'язання	Активи, надані в заставу	Забезпечене зобов'язання		
Майнові права	1827	-	633	-	1194	188,63
Усього	1827	-	633	-	1194	188,63

Джерело: проаналізовано автором за даними [19]

Отже, саме за допомогою карток клієнти можуть отримувати заробітну плату і пенсію, розраховуватися в торговельних мережах, замовляти та оплачувати найрізноманітніші послуги, здійснювати банківські перекази й одержувати кредити, в тому числі за допомогою безконтактних платежів та розрахунків в Інтернеті.

Платіжні банківські карти відрізняються привабливими тарифами, оперативним оформленням, забезпечують безготівкове перерахування коштів на картковий рахунок з будь-якого українського й закордонного банку та цілодобовий доступ до коштів на картковому рахунку. Таким чином, розвиток показників ринку платіжних карток в Україні нестримно змінюється і виклик часу спонукає до необхідності глибшого погляду практичних сторін організації, позиціонування і розвитку карткової справи в банках.

2.2. Тенденції розвитку платіжної системи в Україні

Дослідимо ключові елементи *платіжної* інфраструктури, що є однією зі складових значно більш широкого поняття *фінансової* інфраструктури, яка містить також наступні елементи: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Державна фінансова інспекція; Державна служба фінансового моніторингу; Рахункова палата; Дирекція фондів соціального страхування; недержавні пенсійні фонди; страхові компанії; небанківські кредитні установи; фінансові компанії; лізингові компанії; факторингові компанії; фондові біржі; валютні біржі; торговельно-інформаційні системи; торговці цінними паперами; реєстратори; депозитарії; брокери; аудиторські

фірми; інформаційні агенції; рейтингові агенції; оцінювачі майна; консалтингові фірми; аналітичні компанії; бюро кредитних історій; колекторські компанії; інститути спільного інвестування; компанії з управління активами; фінансові служби підприємств різних форм власності та управлінських структур. Нижче наведено розгорнуту характеристику найбільш важливих елементів платіжної інфраструктури в Україні.

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) – система класу RTGS (Real-Time Gross Settlement – система платежів в режимі реального часу), що забезпечує здійснення рахунків у національній валюті в межах України між банками та іншими учасниками, як за дорученням клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників СЕП. Дана система є доволі «швидкісною», адже термін відправки та зарахування коштів на банківські (клієнтські) рахунки становить від декількох хвилин (якщо платіж здійснюється за допомогою системи «банкклієнт») до декількох годин, проте у будь-якому разі – на протязі одного робочого дня. За допомогою СЕП здійснюється більше 95% міжбанківських переказів [22]. Звітність щодо діяльності СЕП публікується щоквартально. Станом на 01.01.2019 р. учасниками СЕП були Національний банк, 27 установ Державної казначейської служби, 79 банків України. За 2018 рік за допомогою СЕП було оброблено загалом 357 млн платежів на суму 25 трлн грн., , що більше на 7,5% за кількістю та 19% за сумою, ніж у 2017 році (332 млн початкових платежів на суму 21 трлн грн відповідно). Таким чином, в середньому за один робочий день СЕП обробляє 1,4 млн платежів на суму 101 млрд грн. (при цьому СЕП технічно здатна обробляти упродовж одного банківського дня близько 10 млн платежів). При цьому абсолютна більшість початкових платежів (93%) була надіслана до СЕП банками та їх філіями. Як свідчить структура платежів у системі у 2018 році, за кількістю найчастіше оброблялися невеликі платежі: до 1 тис. грн – 53%, від 1 тис. грн до 100 тис. грн – 43%, від 100 тис. грн і більше – 4%; за сумою найбільше платежів припадало на великі платежі: до 1 тис. грн

– менше 1%; від 1 тис. грн до 100 тис. грн – 7%; від 100 тис. грн і більше – 92% [24].

У серпні 2018 р. СЕП НБУ відзначила 25-річний ювілей. На разі відбувається робота щодо подальшого розвитку системи, зокрема, над переведенням СЕП НБУ на міжнародні стандарти обміну повідомленнями та впровадженням інноваційних інструментів безготівкового переказу грошей. Серед пріоритетів осучаснення СЕП НБУ на найближчі роки також – впровадження миттєвих платежів; можливість цілодобової роботи у форматі 24 / 7; оновлення системи криптографічного захисту інформації НБУ.

Платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів. До платіжних інструментів належать документи на переказ, зокрема *розрахункові документи та електронні платіжні засоби*.

Безготівковий переказ коштів в Україні здійснюється за такими видами розрахункових документів [42]: платіжне доручення; платіжна вимогадоручення; розрахунковий чек; платіжна вимога (застосовується у випадках, коли ініціатором переказу виступає стягувач або, при договірному списанні, отримувач); меморіальний ордер (складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій).

Порядок проведення переказу коштів у межах України, окрім Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», встановлює також Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ № 22 від 21.01.2004 р. [26]. Цією Інструкцією встановлені загальні правила, види і стандарти розрахунків клієнтів банків та банків у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків. Загальні засади емісії та здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів регулюються Положенням про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх

використанням, затвердженого Постановою Правління НБУ № 705 від 05.11.2014 р. [27].

Основними платіжними інструментами, що обробляє СЕП за дорученням банків та їх філій, є платіжне доручення (67% кількості платежів та 74% їх суми) та меморіальний ордер (33% кількості платежів та 26% їх суми). Питома вага інших платіжних інструментів (платіжна вимога, інкасове доручення, платіжна вимога-доручення, меморіальний ордер, сформований на підставі платіжної вимоги на примусове списання коштів, інкасового доручення, реєстру документів за акредитивом, реєстру чеків) є мінімальною.

Виходячи з об'єктивних показників діяльності СЕП НБУ, потенційне тимчасове або довготривале виведення її з ладу в змозі повністю паралізувати безготівковий грошовий обіг у національній валюті в країні та суттєво ускладнити готівковий обіг, адже готівкові кошти, що акумулюються торгівлею та сферою послуг, оперативно (протягом одного робочого дня) за допомогою служб інкасації банків зараховуються на безготівкові розрахункові рахунки суб'єктів господарювання та «готові» до перерахування іншим контрагентам за нові товари (послуги) для торгівельних підприємств і сфери послуг. Натомість безготівкові платежі, що гіпотетично «застрягли» у СЕП НБУ, не можуть бути зараховані на рахунки банків і підприємств і перетворитись на готівку для виплати заробітної плати, поповнення банкоматів тощо. Суттєві труднощі від припинення штатної роботи СЕП НБУ мають миттєво відчуті також центральний та регіональні підрозділи Державного казначейства, що унеможливить своєчасний збір податків та інших бюджетних надходжень, виплату заробітної плати бюджетним установам та матиме інші вкрай негативні наслідки.

Система безготівкових переказів SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications – товариство всесвітніх міжбанківських фінансових каналів зв'язку). На відміну від СЕП НБУ, система SWIFT є ключовим елементом міжнародних розрахунків українських банків та їх

клієнтів з іноземними партнерами *в іноземній валюті*. Заснована у 1973 р. система, що на той час налічувала 239 банків з 15 країн, на сьогодні (станом на початок 2019 року) охоплює більше 11 тис. банків та інших фінансових установ з більш ніж 200 країн та територій, що обробляє щороку близько 6 млрд платежів [29].

Діяльність українського сегменту системи SWIFT на сьогодні регулюється нормативною базою Національного банку, зокрема, Постановою Правління НБУ № 216 від 28.07.2008 р. «Про затвердження Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів і змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» [30]. Доступ до даної системи надає своїм клієнтам більшість українських банків, проте тарифи за розрахунки можуть суттєво відрізнятись. Наприклад, тариф за переказ за кордон ПАТ «Приватбанк» становить 0,5% від суми платежу + еквівалент 12 дол. США, але не більше 500 доларів США.

«Альфа-банк» здійснює перекази за 1% від суми платежу, але не менше еквіваленту 25 дол. США, проте не більше 1000 дол. США [32]. Термін здійснення операцій залежить від їх характеру (експорт, імпорт, приватні перекази) та кількості банків-кореспондентів у загальному «ланцюжку», проте зазвичай становить 1-3 банківські дні.

На відміну від СЕП НБУ, дана система є децентралізованою, отже її зупинка по всій території країни з технічних причин неможлива, проте технічний збій або свідомо атака може зупинити функціонування системи SWIFT на рівні окремого банку, що у випадку його домінуючого становища на ринку (наприклад, ПАТ «Приватбанк», Український державний експортно-імпорتنний банк, АТ «Райффайзен банк Аваль») може негативно вплинути на стан та терміни розрахунків його клієнтів по експортноімпортних операціях. При цьому слід мати на увазі, що економіка України має високий рівень залежності як від валютних надходжень від експорту товарів і послуг, так і від

надходження імпортованих товарів (у першу чергу – енергоносіїв), що неможливий без своєчасної оплати валюти за кордон.

Національна платіжна система «Простір» (назва до ребрендингу – «Український платіжний простір»). Станом на початок 2019 року учасниками даної державної платіжної системи, окрім НБУ, є 50 банків (додаток ХХХ) [33], у т.ч. такі лідери українського банківського ринку, як ПАТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «Приватбанк», АТ «Райффайзен банк Аваль», ПАТ «Альфа-банк», АТ «ОТП банк». Окрім банків, учасниками системи також є 15 небанківських фінансових установ, ключовими серед яких є Державна фіскальна служба та Фонд Гарантування вкладів фізичних осіб України [34]. На сьогодні понад 95% терміналів підприємств роздрібною торгівлі приймають до оплати картки даної платіжної системи [35], у т.ч. у мережі «Ашан» – 100%, «Новус» – 99%, «Варус» – 98%, «Фора» – 97%, «Мега-Маркет» – 91%, «Фуршет» – 91%, «Сільпо» – 93%, АТБ – 88%. Приймають до оплати ці картки також майже всі мережеві заклади харчування. За допомогою картки «Простір» також активізуються розрахунки в Інтернеті з використанням сервісів portmone.com, iPay.ua, easyPay, Ощад 24/7 та інших [19]. Загальна кількість платіжних карток системи становить понад 630 тис. шт. Із застосуванням платіжних карток НПС «ПРОСТІР» за 2018 рік здійснено 10,7 млн операцій на суму 16,3 млрд грн.

Інші приватні платіжні системи. Станом на початок 2019 р. в Україні працювали 20 приватних внутрішньодержавних платіжних систем, створених банками (у т.ч. 6 систем переказу коштів та 14 внутрішньобанківських платіжних систем); 11 приватних внутрішньодержавних платіжних систем, створених небанківськими установами; 2 приватні міжнародні системи переказу коштів, створені банками; 14 приватних міжнародних систем переказу коштів, створених нерезидентами (найбільш відомими серед яких є «Western Union» та «MoneyGram») та 3 приватні міжнародні карткові платіжні

системи, створені нерезидентами («Visa», «MasterCard», «American Express»)
[60].

Таблиця 2.2

**Платіжні системи, платіжними організаціями яких є банки, станом
на 01.01.2019 р.**

Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації	Вид платіжної системи	Ознака платіжної системи
"Welsend"	АБ "Укргазбанк"	система переказу коштів	Міжнародна
"СОФТ"	ПАТ "Укрсоцбанк"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"PrivatMoney"	ПАТ КБ "Приватбанк"	система переказу коштів	Міжнародна
"FLASHPAY"	ПАТ "Банк Фамільний"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"Система термінових переказів "Швидка копіяка"	АТ "Ощадбанк"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"TELEGRAF"	ПАТ КБ "Правекс-банк"	система переказу коштів	Міжнародна
"IBOX MONEY TRANSFER"	ПАТ "Айбокс Банк"	система переказу коштів	Міжнародна
"ГЛОБУС"	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	система переказу коштів	Міжнародна

Джерело: дані НБУ [19]

До внутрішньобанківських платіжних систем (що здійснюють переказ та отримання коштів у межах різних відділень одного банку) в Україні належать [39]: «Freesend» (ПАТ «Банк Кредит Дніпро»), «Гроші блискавкою» (ПАТ «Кредобанк»), «Металкарт» (АТ «Метабанк»), «Миттєвий переказ» (АКБ «Індустріалбанк»), «За мить» (АТ «Укрсиббанк»), «Eximcash» (АТ «Укрексімбанк»), «Unite express» (ПАТ «Юнекс банк»), «Аваль-експрес» (АТ «Райффайзен Банк Аваль»), «Акордбанк-експрес» (ПуАТ «КБ «Акордбанк»).
Нижче наведений перелік працюючих в Україні платіжних систем, платіжними організаціями яких є банки (табл. 2.2), та платіжних систем, платіжними організаціями яких є небанківські установи (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Платіжні системи, платіжними організаціями яких є небанківські
установи**

Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації (торговельна марка)	Вид платіжної системи	Ознака платіжної системи
"Поштовий переказ"	ПАТ "Укрпошта"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"ІнтерПейСервіс"	ПАТ Запоріжжв'язоксерв іс"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"Фінансовий світ"	ТОВ "Українська платіжна система"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна

"Розрахункова Фондова Система"	ПАТ "ФК "СУЧАСНІ КРЕДИТНІ ТЕХНОЛОГІЇ"	система розрахунків за угодами щодо цінних паперів	Внутрішньодержавна
"ГлобалМані"	ТОВ "ГЛОБАЛМАНІ"	система переказу коштів	Міжнародна
"УКРКАРТ"	АТ "УКРКАРТ"	карткова платіжна система	Внутрішньодержавна
"MOSST Payments"	ТОВ "ФК "ВАП -КАПІТАЛ"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"FORPOST"	ТОВ "ПОСТ ФІНАНС"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"PAYPONG"	ТОВ "ЄВРОПЕЙСЬ КА ПЛАТІЖНА СИСТЕМА"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"ЕЛЕКТРУМ"	ТОВ "ЕЛЕКТРУМ ПЕЙМЕНТ СИСТЕМ"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"ЛЕО"	ТОВ "ФК ЛЕОГЕЙМІНГ ПЕЙ"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"Платисервіс"	ТОВ "ПЛАТИСЕРВІС" ("ПС")	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"City24"	ТОВ "ФІНАНСОВА КОМПАНІЯ "ФЕНІКС"	система переказу коштів	Внутрішньодержавна
"AVERS №1"	АТ "ФК "АВЕРС №1"	система переказу коштів	Міжнародна

Джерело: дані НБУ [19]

Таким чином, у 2018 р. в Україні загалом функціонували 35 систем переказу коштів, з яких 28 систем належали резидентам та 7 – нерезидентам. Нижче наведені основні показники діяльності даних систем за 2018 рік [43]. Загалом за 2018 р. за допомогою цих систем було здійснено переказів у межах України – на 150,5 млрд грн., або еквівалент 5,5 млрд дол. США (68,1%); в Україну – 2,3 млрд дол. США (28,3%); за межі України – 294 млн дол. США (3,6%). Ці дані не включають інформацію про перекази, здійснені через банки, карткові платіжні системи та поштові відділення. Таким чином, Україна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів, адже сума коштів, що надійшли в Україну за допомогою міжнародних платіжних систем, у 8 разів перевищує суму коштів, що були відправлені з України.

П'ятірка країн-лідерів, з яких протягом 2018 р. надійшло найбільше коштів в Україну: США – 17%, Ізраїль – 13%, РФ – 9%, Італія – 8%, Польща – 7%. Натомість перелік країн-лідерів, до яких протягом 2018 р. було відправлено найбільше коштів з України, виглядає таким чином: РФ – 36%, Грузія – 10%, Китай – 6%, Азербайджан – 6%, Узбекистан – 4%.

Інфраструктура ринку платіжних карток. В останні роки в Україні відбувається стрімкий розвиток операцій з використанням платіжних карток [46]. Усього в 2018 році держателі платіжних карток українських банків здійснили 3,9 млрд операцій, що на 27% більше, ніж у 2017 році, а їх обсяг збільшився на 35% та склав 2 877 млрд грн. За 2018 рік кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток збільшилась на 33% (до 3,1 млрд операцій), їх обсяг зріс на 55% (до 1 297 млрд грн.).

Стрімкий розвиток інфраструктури безготівкових розрахунків поступово зменшує питому вагу готівки в структурі платежів в економіці, проте у найближчі роки служби інкасації залишатимуться одним із найбільш важливих та, одночасно, вразливих елементів фінансової інфраструктури України. Останніми роками НБУ поступово делегує частину своїх регіональних функцій іншим уповноваженим банкам, що пов'язано з оптимізацією структури та функцій регулятора. Зокрема, з листопада 2017 р. НБУ в рамках пілотного проекту розпочав передачу уповноваженим банкам на зберігання своїх запасів готівки. Запаси готівки НБУ зберігатимуться в регіональних підрозділах уповноважених банків, які можуть забезпечувати готівковими коштами банки регіонів та приймати від них надлишки готівки. Делегування банкам частини функцій регулятора дозволить поступово перейти від частково контрольованої моделі організації готівкового обігу, що наразі існує в Україні, на делеговану модель. Зазначені зміни проводяться в межах реалізації Концепції організації готівкового обігу в Україні, затвердженої рішенням Правління НБУ від 11.08.2016 № 207-рш [51]. Національний банк здійснює відбір банків, які можуть залучатися до зберігання запасів його готівки, відповідно до вимог Положення про критерії та порядок відбору банків, які можуть залучатися до зберігання запасів готівки НБУ [52].

РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ

ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

3.1. Інновації банків у сфері безготівкових розрахунків

Банківська система підтримує безперебійне функціонування економіки країни, обслуговуючи готівкові та безготівкові грошові розрахунки, здійснюючи зберігання коштів юридичних і фізичних осіб, їхнє забезпечення кредитними ресурсами, експортно-імпорتنі, валютообмінні та інші операції. Водночас вона є складовою фінансової системи держави, оскільки банки і кредитні установи не лише обмежуються акумуляцією і розподілом коштів підприємств, організацій, а й сприяють накопиченню капіталу, активно втручаються в усі сфери економіки. Банки органічно включені у загальний механізм регулювання господарського життя, тісно взаємодіють із бюджетом і податковою системою, системою ціноутворення, з політикою цін і прибутків, з умовами зовнішньоекономічної діяльності. Банківська система взаємодіє з економікою, активно впливає на соціальну сферу, що проявляється в накопиченні коштів населення і підприємств, сприяючи зростанню рівня життя. На сучасному етапі розвитку суспільно-економічних відносин безготівкові розрахунки становлять найважливішу складову всієї сукупності фінансових взаємозв'язків між економічними суб'єктами. Дослідження інноваційних форм здійснення безготівкових операцій видається з цієї позиції надзвичайно актуальним.

Одним із напрямів євроінтеграції української економіки, зокрема банківської системи, є гармонізація платіжного простору з європейським. Саме у цьому контексті відбувається процес адаптації всіх клієнтських рахунків українських банків до міжнародних стандартів. Стандартна система банківського рахунку – необхідний елемент ефективного банківського середовища кожної країни, що сприяє своєчасному та безперебійному здійсненню розрахунків. У країнах ЄС це міжнародний номер банківського

рахунку IBAN. Кожна країна встановлює структуру номеру рахунку IBAN самостійно, керуючись вимогами стандарту ISO 13616. У зв'язку з цим, протягом 2019 р. НБУ запровадив IBAN в Україні, що дало змогу гармонізувати український платіжний простір з європейським та сприяло подальшій модернізації системи електронних платежів НБУ. Адаптація клієнтських рахунків українських банків до міжнародних стандартів на практиці відбувається таким чином. Починаючи з 05.08.2019 р. українські банки відкриватимуть клієнтам нові рахунки згідно стандартів IBAN, натомість вже відкриті банками України номери рахунків у період з 05.08.2019 р. до 31.10.2019 р. змінювались відповідно до вимог цього стандарту із збереженням діючого номеру аналітичного обліку. Отже, всі існуючі номери рахунків клієнтів доповнюються кодом банку та країни.

Відповідно, застосування IBAN стало обов'язковим для всіх клієнтів всіх українських банків під час здійснення переказів коштів як у національній, так і в іноземній валюті, в тому числі під час транскордонних переказів. Ці нововведення дають можливість клієнтам українських банків зручно ідентифікувати платника та одержувача грошей, а також український банк, що їх обслуговує; уникати помилок у реквізитах рахунків завдяки скороченню реквізитів у розрахункових документах; значно швидше здійснювати перекази та отримувати гроші. Серед інших переваг використання IBAN для клієнтів українських банків є те, що у майбутньому ця додаткова опція дозволить використання QR-кодів, що міститимуть інформацію про IBAN, для обміну платіжною інформацією та спрощення сплати рахунків.

Безготівкові платежі у найближчому майбутньому залишатимуться основним напрямом модернізації банківської системи України. Вітчизняним законодавством визначено, що: 1) випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк; 2) випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти; 3) банк має право випускати електронні

гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів; 4) банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача; 5) порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами НБУ [10].

За інформацією НБУ за станом на 01.01.2018 р. обсяг випущених електронних грошей банками склав 59,9 млн грн.; кількість електронних гаманців – 52,8 млн од., обсяг операцій, здійснених користувачами з метою оплати товарів, робіт, послуг за 2017 р. – 2931 млн грн. Отже, порівняння даної статистики з показниками 2016 року дає підстави стверджувати, що обсяг операцій з електронними грошима практично не змінився (2931 проти 2987 млн грн.), кількість емітованих електронних грошей зросла: 59,9 млн грн. проти 40,5 млн грн. у 2016 році, зросла також загальна кількість відкритих електронних гаманців: з 45,7 до 52,8 млн одиниць. Станом на 01.01.2021 р. загальний обсяг випущених електронних грошей банками склав 83,2 млн грн.; кількість електронних гаманців – 62,7 млн од., обсяг операцій, здійснених з метою оплати товарів, робіт, послуг за 2020 р. – 7225 млн грн [9].

Проте не всі електронні гроші, що фактично знаходяться в обігу в Україні, є легальними. Деякі їх види обертаються у «сірій зоні», їх обіг прямо не заборонений, проте і не узгоджений НБУ. Згідно роз'яснення прес-служби регулятора, правила використання електронних грошей торгових марок «Webmoney», «Яндекс.Деньги», «QIWI Wallet», «Wallet one» / «Єдиний гаманець» не узгоджувалися НБУ. При цьому НБУ виступає за врегулювання діяльності безготівкових платіжних систем в Україні та пропонує надати право резидентам користуватися електронними грошима, випущеними нерезидентами. Але за умови наявності у емітента ліцензії центробанку [9].

Рішенням Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем НБУ № 136 від 25.05.2018 р. регулятор

скасував реєстрацію внутрішньодержавної системи розрахунків «WebMoney.UA». Дане рішення було прийнято у зв'язку із застосуванням персональних спеціальних обмежувальних заходів (санкцій) до платіжної організації внутрішньодержавної системи розрахунків «WebMoney.UA» (Дочірнього підприємства «Фінансова компанія «ЕлМІ») згідно з рішенням РНБО України від 02.05.2018. НБУ також ухвалив рішення про: відкликання (анулювання) ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків, виданої ДП «ФУ «ВМ-Фактор»»; скасування реєстрації ДП «ФУ «ВМ-Фактор»» як учасника платіжних систем; скасування реєстрації учасників внутрішньодержавної системи розрахунків «WebMoney.UA»; скасування реєстрації ТОВ «Пеймастер» як оператора послуг платіжної інфраструктури [9].

До початку 2017 року більше 50% розрахунків в магазинах роздрібною торгівлі в Китаї вже проводилося не готівкою, а через мобільні платежі. Число абонентів китайських систем мобільних платежів в цей період досягло 500 мільйонів. В Україні перший повноцінний сервіс мобільних платежів «Мобільні гроші» з'явився у червні 2013 р. та перетворив компанію «Київстар» фактично на конкурента банків, адже з того часу будь-який абонент «Київстару» отримав не лише рахунок для оплати послуг зв'язку, а й мобільний гаманець, за допомогою якого отримав можливість купувати товари і послуги, переказувати кошти на банківську карту та навіть перетворити гроші з мобільного телефону на готівку. На платіжній платформі «Київстару» в інтернеті є основні розділи для оплати послуг. На сайті можна також знайти посилання для виведення грошей і сервіс допомоги по роботі з системою. Загалом, згідно з даними компанії, тут є кілька сотень найменувань сервісів. З цієї кількості більше 100 сервісів можна оплачувати без комісії або з комісією до 1% [5].

За перші роки роботи платформи кількість її користувачів перевищила

400 тис, було проведено понад 3 млн транзакцій. Найбільш популярною послугою є поповнення платіжних карт Visa і MasterCard. Далі йдуть мікроплатежі, включаючи поповнення онлайн-ігор і різних розважальних сервісів. Замикає трійку оплата послуг інтернет-провайдерів. Каталог послуг «Мобільних грошей» дозволяє сплатити комунальні послуги, фінансові послуги (поповнення дебетних і кредитних карт, повернення готівкових кредитів, страхування), штрафи, ігри, лотереї, послуги таксі, розваги (театри, кіно, концерти, дельфінарії тощо), здійснити поповнення електронного гаманця за номером (GlobalMoney, EasyPay), оплату рахунку інтернетмагазину електронними грошима за кодом замовлення (MoneXy, Wallet One), здійснити передплату на видання, оплату оголошень і багато інших видів платежів.

Для виведення грошей з телефону на карту на сайті «Мобільних грошей» є окремий розділ – «Отримати готівку». Перетворити гроші з телефону на готівку можливо за допомогою поповнення картки «Приватбанку» або будь-якої іншої карти MasterCard або Visa. Міжнародним платіжним системам інтернет-розрахунків НБУ дозволив здійснювати повноцінну діяльність в Україні у серпні 2015 року.

Одним із найбільш відомих і популярних у світі сервісів мобільних платежів є сервіс Apple Pay, що дозволяє оплачувати покупки за допомогою смартфона, до якого прив'язана банківська карта. Для цього досить піднести iPhone до терміналу, попередньо авторизувавшись в службі будь-яким із зручних способів (Touch ID, Face ID, пароль). Запобіжні заходи необхідні для уникнення несанкціонованої оплати. Отже, навіть у разі крадіжки телефону зловмисник не зможе скористатись коштами на рахунку. З тією ж метою система не передає зчитувальному пристрою дані карти.

Починаючи з 17.05.2018 р. система мобільних безконтактних платежів Apple Pay розпочала роботу в Україні. Система працює на терміналах, які приймають безконтактні платежі. При цьому система сумісна з моделями старше iPhone 6, а також з Apple Watch. При цьому важливим є те, що ні Apple

Pay, ні інші безконтактні платіжні сервіси не беруть комісію. Власники iPhone можуть додати картки «Приватбанку» в Apple Pay і користуватися безконтактними платежами. Даною системою підтримуються карти платіжних систем VISA і MasterCard. Підтримку Apple Pay в Україні на першому етапі забезпечував «Приватбанк», дещо пізніше до цієї підтримки приєднався «Ощадбанк». При цьому для користування сервісом Apple Pay в Україні не обов'язково бути клієнтом «Ощадбанку», достатньо авторизуватись в телефонному режимі, отримавши миттєву цифрову prepaid-карту [7].

Вартість пристроїв Apple в Україні залишається високою, крім того система Apple Pay працює лише на пристроях iPhone 6 та новіших. Отже, існувала потреба забезпечити мобільними платіжними сервісами власників значно більшої кількості бюджетних пристроїв на платформі Android. Саме тому восени 2017 р. Україна стала 15-ю країною світу, у якій запрацював сервіс Android Pay. 1 листопада 2017 р. Google у партнерстві з Mastercard запустив в Україні глобальний сервіс безконтактних платежів Android Pay, за допомогою якого можна розрахуватися лише за допомогою смартфона або смарт-годинників під управлінням Android. Щоб почати користуватися сервісом, потрібно завантажити додаток Android Pay Google Play і додати в нього свої карти. Першим банком в Україні, який надав можливість користуватися сервісом Android Pay, став «Приватбанк» [9].

Сервіс Google Pay, що розпочав роботу в Україні восени 2017 р., на першому етапі дозволяв прив'язати до себе карти 10 українських банків: «Приватбанк», «Ощадбанк», ОТП банк, «Восток», «Південний», «Альфабанк», ТАСкомбанк, ПУМБ, «Укрсиббанк» та «Монобанк» [7]. Проте в подальшому відбулось приєднання до цього сервісу ще 7 банківських установ. До вересня 2018 р. до нього підключились також «МТБ Банк», «Альтбанк», «Місто Банк», «Юнекс Банк», «Акордбанк», «Радабанк» та «Креді Агриколь Банк» [11].

Важливішим кроком на шляху до поступового витіснення готівкових платежів та заміни їх безготівковими в Україні стало залучення ПАТ «Укрпошта», що має 11 тис відділень, до переказу коштів у національній валюті без відкриття рахунків. НБУ зареєстрував договори про участь ПАТ «Укрпошта» у міжнародних платіжних системах VISA та MasterCard, а також розпочав процедуру вступу ПАТ «Укрпошта» до Національної платіжної системи «Простір». ПАТ «Укрпошта» отримала можливість здійснювати обслуговування клієнтів з використанням платіжних карток. Це, безумовно, сприяє розширенню фінансової інклюзії, зокрема створює нові можливості для доступу до фінансових послуг населення в сільській місцевості та віддалених районах України, сприяє збільшенню рівня безготівкових розрахунків в Україні [2].

Абсолютний обсяг приватних грошових переказів з України за кордон є незначним – усього 294 млн дол. США за 2020 р [9]. Лідерами серед країн, що отримували грошові перекази з України, є: Росія (36%), Грузія (10%), Азербайджан (5%), Китай (5%), Узбекистан (4%) [10]. Таким чином, Україна в останні роки є нетто-реципієнтом транскордонних приватних переказів. Приватні грошові перекази фізичних осіб в країну з-за кордону є одним із ключових елементів підтримки соціальної та фінансової стабільності для багатьох держав з перехідною економікою [2, 11].

Загалом для країн-донорів робочої сили участь трудових мігрантів у здійсненні безготівкових платежів має як позитивні, так і негативні наслідки.

До позитивних слід віднести:

- мультиплікативний вплив грошових переказів на дохід в економіці;
- зростання доходів і попиту домогосподарств на товари та послуги, збільшення у зв'язку з цим рівнів споживання;

- покращення житлових умов і забезпеченості домогосподарств продуктами харчування та товарами тривалого користування;
- зростання заощаджень домогосподарств та збільшення їх інвестиційних можливостей; зростання участі домогосподарств в інвестиціях у житлове будівництво, виробництво, товарно-матеріальні запаси;
- вплив міграційного капіталу на розвиток соціальної інфраструктури;
- засвоєння учасниками трудових міграцій норм поведінки та економічної діяльності більш розвинених країн [10].

Упродовж 2018 року приватні грошові перекази в Україну, окрім банків, здійснювали 4 міжнародні карткові платіжні системи зі США («Visa», «Mastercard», «American Express») та Китаю (з листопада 2018 р. – «UnionPay International») та 7 систем переказу коштів, створених нерезидентами, зокрема: 3 – зі США («MoneyGram», «Western Union», «RIA»), по 1 – з Азербайджану («ХАЗРИ»), Грузії («INTELEXPRESS»), Великобританії («Sique Money Transfer»), Канади («MEEST»). Одним із важливих здобутків останнього часу, що стосуються функціонування платіжних систем в Україні, є початок роботи в країні китайської міжнародної платіжної системи «UnionPay International» в листопаді 2018 р. [7]. Перший етап роботи платіжної системи передбачає надання в Україні послуги еквайрингу, видачі готівки та оплати товарів і послуг за платіжними картками UnionPay. Другий – здійснення емісії платіжних карток UnionPay банками України. UnionPay заснована у 2002 році. Станом на сьогодні є найбільшою у світі за кількістю фінансових операцій та емітованих карток (більше, ніж у Visa та MasterCard). Картки UnionPay емітуються у більш ніж 50 країнах, система обслуговує близько 80% карт у більш ніж 170 країнах світу. У грудні 2018 р. НПС «ПРОСТІР» та UnionPay International уклали договір про емісію кобейджингових карток (картки, які

суміщають платіжні технології та логотипи двох платіжних систем та приймаються в платіжній інфраструктурі цих систем, що дозволяє значно розширити мережу використання такого сумісного продукту) [5].

Протягом 2018 р. міжнародні перекази здійснювали також 5 платіжних систем, засновниками яких є банки: «Welsend» (АБ «Укргазбанк»), «PrivatMoney» (ПАТ КБ «Приватбанк»), «Ibox Money Transfer» (ПАТ «Айбокс Банк»), «Telegraf» (АТ «Правекс Банк»), «Глобус» (АТ «КБ «Глобус») та 4 платіжні системи, організовані небанківськими установами: «ГлобалМані», «MOSST Payments», «AVERS №1», «ТУМЕ», діяльність останньої припинено у червні 2018 р. [2, 7]. Серед платіжних систем, створених нерезидентами, за обсягом платежів у 2018 році перше місце посідала «Western Union», за допомогою якої було здійснено 59% усіх транскордонних приватних переказів в Україну та 77% – з України [7].

Отже, одним із напрямів євроінтеграції української економіки, зокрема банківської системи, є гармонізація українського платіжного простору з європейським. Саме у цьому контексті відбувається адаптація всіх клієнтських рахунків українських банків до міжнародних стандартів шляхом запровадження міжнародного номеру банківського рахунку IBAN. З урахуванням того факту, що безготівкові платежі у найближчому майбутньому залишатимуться безальтернативним напрямом модернізації банківської системи України, найбільш перспективними для України новими видами безготівкових розрахунків, розвиток яких потребує всебічної підтримки з боку держави, є: електронні гроші, прийняття платежів готівкою для подальшого переказу, системи мобільних платежів, у першу чергу – безконтактних, приватні транскордонні грошові перекази.

3.2. Напрями розвитку нових видів безготівкових розрахунків

Упродовж останніх 10 років платіжна галузь застосування електронних карток в Україні стрімко зростала та обігнала за рівнем поширення ряд країн з аналогічним рівнем розвитку. В нашій державі, власники платіжних карток все частіше переходять від зняття готівки в банкоматах до безготівкової оплати за товари та послуги, що відповідає нинішній практиці європейських країн. Разом з тим, стрімке впровадження технічних новинок, які покликані зробити наше життя більш комфортним, випереджає їх юридичне врегулювання у повсякденному обігу, чим вдало користуються шахраї. З року в рік зростає кількість злочинів, що вчиняються з використанням високих технологій

Новий тренд безконтактних платіжних систем на основі використання NFC-технології одразу привернув увагу українців, які швидко розпочали опановувати новинки, адже, при їх використанні значно спрощується процес оплати у повсякденному житті: швидкий та без черг прохід у метро, сплату за проїзд у громадському транспорті, пальне на заправках та товари у супермаркетах, сніданки та обіди у кафе та ресторанах, тощо. Так в минулому році Україна посіла четверте місце у світі за кількістю безконтактних платежів з використанням різних smart-девайсів, про що свідчить статистика від Mastercard.

Через NFC можна викрасти не саму "транзакцію" (вона надійно захищена за допомогою шифруванням одноразовим кодом), а мати доступ до інформації про банківську карту [3]. Стандарт EMV допускає зберігання в пам'яті чипа карти даних у незашифрованому вигляді. До таких даних можуть належати, як номер карти, термін дії, або навіть кілька останніх здійснених операцій (яка саме інформація і як зберігається в чипі, визначають платіжна система й банк-емітент). Ці дані можна зчитати навіть за допомогою звичайного мобільного телефону (смартфона), встановивши на нього відповідні додатки, що є у вільному доступі в інтернет-ресурсах.

Смартфон, що підтримує технологію NFC, виконує функцію платіжної банківської карти. Фактично такий пристрій може імітувати себе як певна

банківська карта, яка підтримує технологію безконтактної оплати. При цьому, всі внесені дані про карту (наприклад, електронний пропуск в клуб або до басейну, електронний проїзний квиток чи дисконтну картку), які повинні емулюватися пристроєм, зберігаються в пам'яті чипа NFC, а не в самому телефоні. Гаджет виступає як сканер для зчитування зашифрованих в NFC-мітках даних. Це може бути інтерактивна реклама, або інформація про склад або термін придатності певного продукту, нагадування або повідомлення, що пов'язані з управлінням розумною побутовою технікою або інший аналогічний контент. NFC-мітки, в багатьох країнах, вже поступово витісняють звичні нам штрих-коди, так як дозволяють надати більш докладну та зрозумілу для покупця інформацію, що може бути зручно, до прикладу, при ознайомленні з властивостями товару, для цього не потрібно витратити багато часу, вдивлятися на дрібний шрифт упаковки, і вже тим більше немає потреби звертатися до продавця за допомогою – досить просто піднести до пакунку або цінника свій смартфон з функцією NFC, і на дисплеї екрану відразу ж з'явиться необхідна інформація. Крім того, активно розвиваються «електронні гаманці» -такі як, Apple Pay, Samsung Pay і т.д. Вже запущені «гаманці» Visa Checkout, MasterPass і ChasePay. Технологія Host Card Emulation (HCE) набирає популярність в тому числі і серед українців, так як дозволяє емулювати банківську карту на планшет або смартфон, чи інші девайси, а захищений модуль є віртуальним і знаходиться в «online-сховищі». Таке рішення дає змогу користувачеві здійснювати оплати не тільки з використанням безконтактної технології NFC, а й проводити розрахунки в Інтернеті.

Проводяться тестування проекту з біометричної верифікації транзакцій, якими займаються платіжна система MasterCard спільно з голландською International Card Services (ICS), на основі якої, користувачі зможуть підтвердити транзакцію використовуючи відбитки пальців, або ж зробивши фотознімок свого обличчя за допомогою фотокамери смартфона.

Технологічний прогрес, який має вплив на всі сторони суспільного життя, призвів до формування п'яти потужних трендів, що характеризують сучасний стан розвитку та впровадження безготівкових розрахунків у світовому масштабі та на ринку платіжних послуг України зокрема, а саме: 1) поступова зміна електронних платіжних засобів на картковій основі (платіжних карток) електронними платіжними засобами, які базуються на хмарних технологіях; 2) перетворення будь-яких технічно придатних пристроїв на POS-термінали. Програмне забезпечення створює можливості для перетворення мобільних телефонів та інших пристроїв у термінали для проведення платежів будь-де та будь-коли; 3) оплата за допомогою месенджерів, зокрема WeChat, Facebook Messenger, WhatsApp, які дають своїм користувачам можливість купувати безпосередньо в додатку; 4) усунення кордонів при проведенні транзакцій завдяки використанню спільного мережевого цифрового ланцюга, відомого як "блокчейн", який може записувати угоди після їхньої реалізації; 5) побудову API (Application programming interfaces) економіки, що розширює можливості для інновації при розробці нових платіжних продуктів. Як бачимо з наведеного вище, розвиток безготівкових розрахунків у сучасних умовах базується на інноваційних продуктах та підходах при їх організації. Однією з особливостей інноваційних платіжних продуктів є їхній вплив на розвиток безготівкової економіки (рис. 3.1).

У впровадженні та еволюції безготівкових розрахунків на території України можна простежити наявність певних тенденцій. Загальну картину розвитку безготівкових розрахунків в Україні можна отримати шляхом аналізу відношення готівкових коштів в обігу (M0) до ВВП та частки безготівкових операцій у загальному обсязі операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками. Згідно з даними НБУ частка безготівкових розрахунків у 2018 році зросла до 45,1%, а рівень готівки зменшився до 10,3%. Зауважимо, що пріоритетом НБУ є збільшення частки безготівкових

розрахунків до 55% та подальше зменшення рівня готівки до 9,5% в 2020 році (рис. 3.2).

Рис. 3.1. Рівні розвитку безготівкових розрахунків

Джерело: розроблено на основі [18, 21]

Приріст безготівкових операцій із використанням платіжних карток (+80,4%) та суттєве скорочення (–43,1%) характерне для рівня готівки в економіці України, на нашу думку, є надзвичайно позитивним результатом 2014–2018 рр.

Зростання частки безготівкових розрахунків в Україні стало можливим завдяки розвитку платіжної інфраструктури, який створив умови для використання електронних платіжних засобів, а також впровадження інноваційних платіжних продуктів, які, завдяки набору особливих характеристик, змогли задовольнити потреби українського споживача. Такі судження можна підтвердити статистичною інформацією. Упродовж 2018 року простежувалося продовження тенденції розширення платіжної інфраструктури для проведення безготівкових операцій, зокрема на 20,2% або до 279 тис. шт. зросла кількість торговельних терміналів порівняно з 2017 роком і на 56% або на 100,1 тис. шт. порівняно з 2014 роком (рис. 3.3).

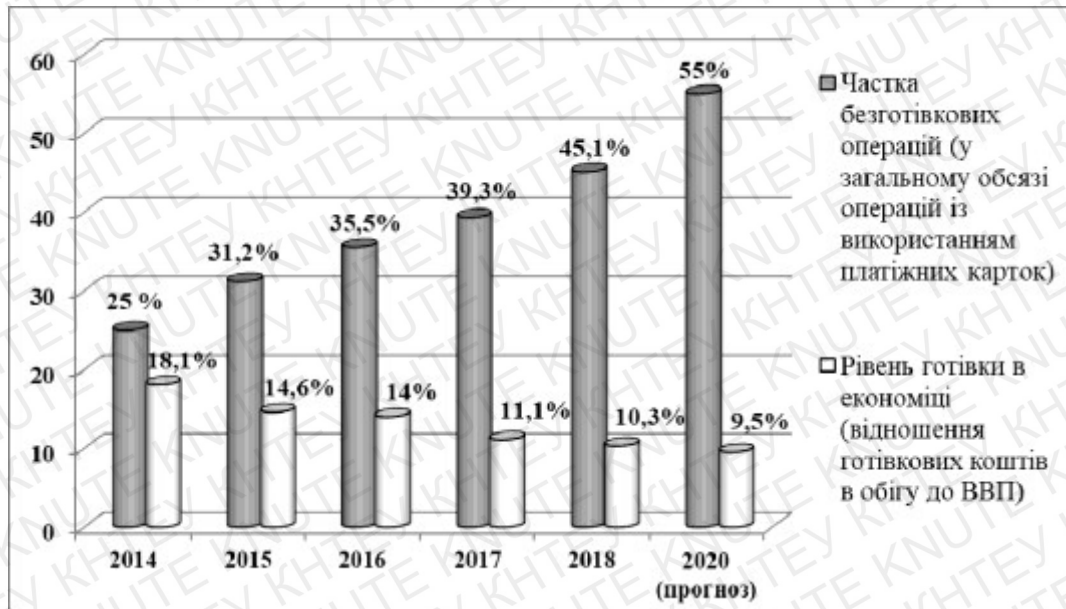

Рис. 3.2. Частка безготівкових операцій та рівень готівки в економіці України
Джерело: побудовано за даними [13, с. 29; 7].

Система Google Pay розпочала своє функціонування в Україні в листопаді 2017 року. Варто наголосити, що Україна стала 15 країною світу, яка підключила цю систему, випередивши багато високорозвинених європейських країн, зокрема Німеччину, Італію, Данію, Швецію, Францію та Швейцарію. Система Apple Pay впроваджена в Україні дещо пізніше – в травні 2018 року. В її запуску Україна випередила Польщу, Норвегію, Бельгію, Німеччину та Австрію [1]. Після початку роботи Google Pay і Apple Pay кількість NFC-транзакцій в Україні зросла в 14 разів, що є надзвичайно високим показником, зважаючи на те, що в світовому масштабі впродовж 2018 року кількість NFC-транзакцій зросла в 4 рази.

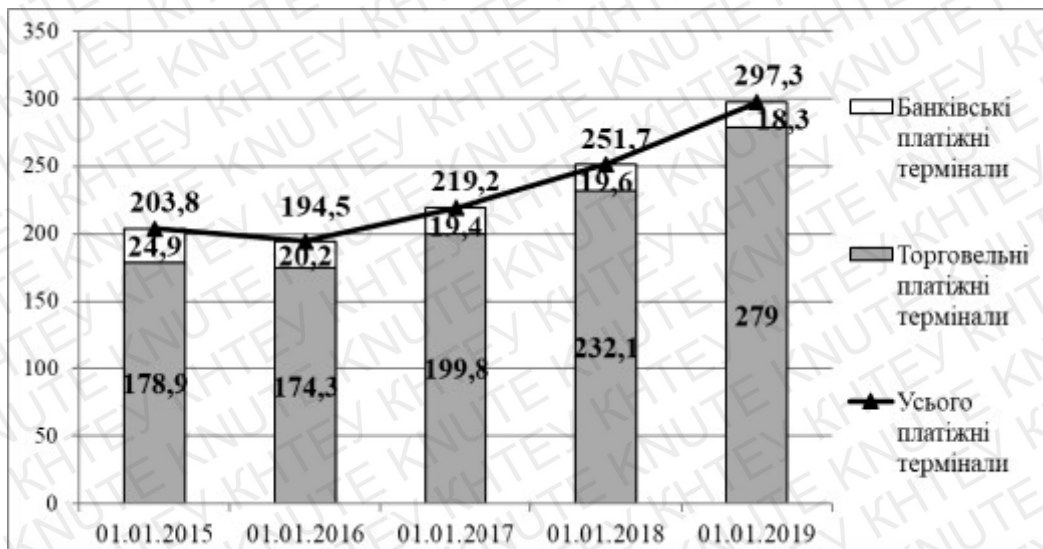

Рис. 3.3. Кількість платіжних терміналів в Україні, тис. шт

Джерело: побудовано за даними [19].

Популяризація безконтактних платіжних систем вплинула на частоту застосування безконтактних платіжних карток, яка показує невпинну тенденцію до зростання. У 2018 році цей показник збільшився на 48,1%, що є найбільшим зростанням за аналізовані роки та свідчить про готовність українського споживача до використання інноваційних платіжних продуктів. Варто також звернути увагу на те, що впродовж I кварталу 2019 року кількість безконтактних платіжних карток зросла на 12,5 % (рис. 3.4). Це дає можливість зробити припущення, що в кінці 2019 року може спостерігатися перевищення обсягу безконтактних платіжних карток порівняно з аналогічним періодом 2018 року.

Окрім показників, які відображають тенденції розвитку вітчизняної платіжної сфери, цікавими є прогнози міжнародних статистичних агентств щодо потенціалу українського ринку безготівкових розрахунків. Доволі оптимістичними для України є прогнози статистичної платформи Statista, яка аналізує статистичну інформацію та формує прогнози розвитку більше ніж 600 галузей економіки, 150 країн та регіонів світу. Згідно з її прогнозними даними сукупний обсяг електронних платежів на території України за результатами 2019 року складатиме 6,85 млрд дол. США. В структурі таких платежів

виділяють платежі через мобільні POS-термінали за допомогою додатків та електронну комерцію (платежі з використанням мережі Інтернет). Найбільшу частку в 2019 році прогнозують електронній комерції, на яку припадає 98,34% всіх електронних платежів.

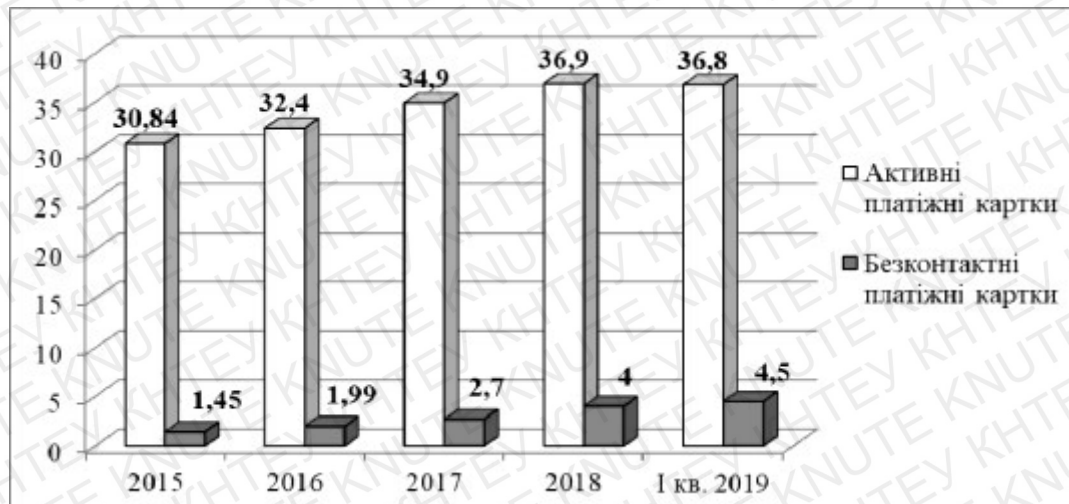

Рис. 3.4. Загальна кількість активних і безконтактних карток, млн шт

Джерело: побудовано за даними [19].

Зауважимо, що для України у процесі впровадження безготівкових інноваційних продуктів характерним є зростання ролі ФінТех компаній. Особливою активністю у впровадженні інновацій у безготівкові розрахунки на українському платіжному ринку відзначаються Wallet Factory, MOSST, Agency 21, Coinурау. Найбільш продуктивною є діяльність компанії Wallet Factory, яка впровадила низку інноваційних продуктів для безготівкових розрахунків: mWallet, mReward, eWallet, mGift, mRetail. Особливу увагу привертає mRetail, який є апаратно-програмним комплексом, що дозволяє роздрібним магазинам приймати будь-які види платежів за допомогою QR коду, а також використовуючи технологію NFC. Цікавим також є рішення компанії щодо об'єднання функцій і сервісів багатьох продуктів, зокрема мобільних грошей і платежів, знижок та бонусів, мобільного банкінгу тощо, яке отримало практичну реалізацію в додатку-агрегаторі mWallet. Таким чином, компанія може конкурувати з банківськими установами за потенційних клієнтів та збільшення частки безготівкових розрахунків.

Попри значні переваги, які отримує українське суспільство від побудови безготівкової економіки, виникає безліч проблем, які, з одного боку призводять до суттєвих загроз її існуванню, а з іншого – спричиняють незручності та втрату коштів для населення. Проблеми організації безготівкових розрахунків є одним з викликів, який постає у світовому співтоваристві перед національними економіками, та на вирішення яких спрямована діяльність регуляторів платіжного ринку й окремих компаній під час розроблення інноваційних платіжних продуктів.

Однією з ключових проблем організації безготівкових розрахунків в Україні є безпека платежів та захист персональних даних при проведенні транзакцій. Серед найпоширеніших злочинів у сфері безготівкових розрахунків виділяють такі: скімінг, кеш-трепінг, кардінг, несанкціоноване списання коштів з банківських рахунків за допомогою систем дистанційного банківського обслуговування, фішинг та онлайн- шахрайство [3].

Згідно з даними НБУ за підсумками 2018 року сума збитків українських банків від незаконних дій з платіжними картками становила 0,0092% від сукупного обсягу всіх операцій з їх використанням. Тобто у 2018 році на 1 млн грн видаткових операцій, виконаних за допомогою платіжних карток, 92 грн припадало на незаконні операції. Зауважимо, що впродовж 2015–2017 рр. відбувалося поступове зниження суми збитків. Якщо в 2015 році на 1 млн грн операцій з використанням платіжних карток 147 грн припадало на незаконні операції, в 2016 році – 110 грн, то в 2017 році цей показник знизився до 77 грн [5].

На місцеві органи влади доречно покласти завдання щодо вирішення наявних проблем шляхом: – сприяння використанню інноваційних продуктів при розрахунках в громадському транспорті, за паркування та надання послуг органами місцевої влади; – партнерства з інноваційними компаніями, іншими містами, регіонами, які мають успішний досвід упровадження інноваційних продуктів; – побудови концепції "розумного міста" і стимулювання

впровадженню інновацій за рахунок пільг та субсидій, які надаються компаніям, що розробляють інноваційні продукти.

Отже, можна дійти висновку про значний потенціал для поступової побудови безготівкової економіки в Україні. Незважаючи на певні досягнення у цій сфері доцільно надалі акцентувати увагу на впровадженні інноваційних продуктів, адже, як показують результати дослідження, саме вони спроможні повною мірою задовольнити потреби українського споживача, подолати наявні проблеми та стати каталізатором для подальшого зростання частки безготівкових розрахунків. Орієнтація на інноваційні платіжні технології в процесі подолання перешкод, які виникають при організації безготівкових розрахунків, повинна стати пріоритетом під час розроблення національних стратегій і програм, спрямованих на відмову від готівкових розрахунків. Необхідно наголосити на необхідності подальших досліджень у цій сфері, в тому числі з урахуванням світового досвіду та помилок у використанні інноваційних платіжних інструментів з метою отримання найефективніших результатів їхнього впровадження в українському середовищі.

ВИСНОВКИ

1. Здійснення банками операцій з платіжними картками є справою важливою і актуальною та сприятиме створенню необхідних умов для поліпшення структури грошового обігу в Україні за рахунок розвитку масових безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток і скорочення частки готівкових розрахунків.

2. Ефективність захисту прав користувачів платіжних систем (платіжних послуг) забезпечується якісною реалізацією як з боку держави, так і учасників платіжних систем, таких завдань цього захисту: гарантування стабільності та безперервності проведення платежів; надання платіжних послуг на високому рівні з точки зору забезпечення безпеки і незалежності платіжних систем з використанням новітніх технологій; здійснення захисту

платіжної інфраструктури від злочинних посягань і несанкціонованого доступу; забезпечення рівних та однакових умов конкуренції для операторів переказу коштів на платіжному ринку; сприяння зниженню тарифів і комісій за надання платіжних послуг.

3. Захист прав користувачів платіжних систем можна визначити як систему засобів, які захищають користувачів на всіх етапах їх відносин з постачальниками послуг, зокрема: нормативно-правове закріплення чітких вимог до постачальників платіжних послуг щодо їх обов'язків, запровадження лімітів відповідальності за неавторизованими операціями, закріплення розмежування відповідальності та збитків між постачальниками послуг та користувачами за спірні операції з використанням електронних засобів, а також за несвоєчасне перерахування або не в повному обсязі податків, зборів та інших платежів до бюджетів та цільових фондів.

4. Платіжні банківські карти відрізняються привабливими тарифами, оперативним оформленням, забезпечують безготівкове перерахування коштів на картковий рахунок з будь-якого українського й закордонного банку та цілодобовий доступ до коштів на картковому рахунку. Розвиток показників ринку платіжних карток в Україні нестримно змінюється і виклик часу спонукає до необхідності глибшого погляду практичних сторін організації, позиціонування і розвитку карткової справи в банках.

5. Стрімкий розвиток інфраструктури безготівкових розрахунків поступово зменшує питому вагу готівки в структурі платежів в економіці, проте у найближчі роки служби інкасації залишатимуться одним із найбільш важливих та, одночасно, вразливих елементів фінансової інфраструктури України. Останніми роками НБУ поступово делегує частину своїх регіональних функцій іншим уповноваженим банкам, що пов'язано з оптимізацією структури та функцій регулятора.

6. Одним із напрямів євроінтеграції української економіки, зокрема банківської системи, є гармонізація українського платіжного простору з

європейським. У цьому контексті відбувається адаптація всіх клієнтських рахунків українських банків до міжнародних стандартів шляхом запровадження міжнародного номеру банківського рахунку IBAN. З урахуванням факту, що безготівкові платежі у найближчому майбутньому залишатимуться безальтернативним напрямом модернізації банківської системи, перспективними новими видами безготівкових розрахунків, розвиток яких потребує всебічної підтримки, є: електронні гроші, прийняття платежів готівкою для подальшого переказу, системи мобільних платежів.

7. Потенціал для поступової побудови безготівкової економіки в Україні є значним. Незважаючи на певні досягнення у цій сфері доцільно надалі акцентувати увагу на впровадженні інноваційних продуктів, адже, як показують результати дослідження, саме вони спроможні повною мірою задовольнити потреби українського споживача, подолати наявні проблеми та стати каталізатором для подальшого зростання частки безготівкових розрахунків. Орієнтація на інноваційні платіжні технології в процесі подолання перешкод, які виникають при організації безготівкових розрахунків, повинна стати пріоритетом під час розроблення національних стратегій і програм, спрямованих на відмову від готівкових розрахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний] ; за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
3. Гарбар Ж. В. Фінансовий ринок : монографія. К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. 455 с.
4. Гладких Д. М. Банківська безпека держави в умовах розвитку

інформаційної економіки (трансформації банківських операцій) : монографія.

Київ : НУОУ, 2019. 393 с.

5. Гладких Д. М. Проблеми та напрями активізації безготівкових розрахунків у контексті розбудови цифрової економіки в Україні.

Стратегічні пріоритети. 2018. № 3–4. С. 108–119.

6. Дані Державної служби статистики України. [Електронний ресурс].–

Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Євдокімова М. О. Особливості функціонування та проблемні питання розвитку платіжної системи України. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 3(69). С. 97–102.

8. Євдокімова М. О. Стан готівкового грошового обігу та безготівкових розрахунків в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2018. № 23. Вип. 1. С. 98–103.

9. Князева О. А., Осеньчук Н. І. Тенденції та перспективи розвитку безготівкових платежів в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 6. № 6. С. 438–442.

10. Костогриз В. Г., Хуторна М. Е. Державні банки у системі забезпечення фінансової стабільності банківського сектору України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2018. 1. С. 335–341.

11. Костогриз В., Ткаченко А. Сучасні тенденції ринку безготівкових платежів під впливом пандемії COVID-19: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Фінансовий простір*. 2020. №4 (40). С. 193–202.

12. Луніна І. О. Ризики довгострокової платоспроможності держави. *Фінанси України*. 2017. № 4. С. 7–21.

13. Луцик М. В. Аналіз ринку безготівкових розрахунків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 42. С. 171–177.

14. Лютий І. О. Фінансова інфраструктура: інноваційний підхід до дослідження фінансів. *Фінанси України*. 2017. № 4. С. 121–125.

15. Марич М. Г., Марич А. В. Особливості організації безготівкового обороту в Україні в сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2018. № 30 (2). С. 79–83.
16. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 8. С. 11–17.
17. Монастирський Г. Л., Чайковський Я. І., Чайковська І. Я., Чайковський Є. Я. Напрями використання платіжних карток як інновації оплати послуг транспортних організацій. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 4. С. 143–154.
18. Онищенко Ю. І. Оцінка рівня розвитку ринку платіжних карток в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 7. С. 345–351.
19. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
20. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави : монографія / М. Д. Пасічний. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
21. Пиріг С. О., Іщук Л. І., Олександренко І. В. Оцінка рівня ринку платіжних карток та чинники впливу на його розвиток. *Економічний форум*. 2021. № 1. С. 184–192.
22. Пиріг С. О., Ніколаєва А. М., Іщук Л. І. Забезпечення динамічного розвитку безготівкових розрахунків в сфері комунальних послуг. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 310–315.
23. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
22. Chugunov, I., & Pasichnyi, M. (2018). Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*, 15 (4), 113-122. doi: 10.21511/imfi.15 (4).2018.09

24. Braun, B., Gabor, D., & Hubner, M. (2018). Governing through financial markets: Towards a critical political economy of Capital Markets Union. *Competition & Change*, 22(2), 101–116.
25. Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools, and Systems for the Future. Group of Thirty. 2010. october. 96 p. URL: https://group30.org/images/uploads/publications/G30_EnhancingFinancialStabilityResilience.pdf.
26. Fukuda, S. I., & Tanaka, M. (2017). The Impacts of Emerging Asia on global financial markets. *Emerging Markets Finance and Trade*, 53(12), 2725– 2743.
27. Grace T., Hallissey N., Woods M., The Instruments of Macro-Prudential Policy. URL: [//www.centralbank.ie/docs/default-source/financial-system/financialstability/macroprudential-policy/gns-2-1-1the-instruments-of-mpru.pdf?sfvrsn=2](http://www.centralbank.ie/docs/default-source/financial-system/financialstability/macroprudential-policy/gns-2-1-1the-instruments-of-mpru.pdf?sfvrsn=2).
28. Guidelines for identifying and dealing with weak banks. Basel Committee on Banking Supervision. 2015. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d330.pdf>.
29. Johansson, A. C. (2011). Financial markets in East Asia and Europe during the global financial crisis. *The World Economy*, 34(7), 1088–1105.
30. Karamti, C., & Belhassine, O. (2021). COVID–19 pandemic waves and global financial markets: Evidence from wavelet coherence analysis. *Finance Research Letters*, 102136.
31. Kido, Y. (2018). The transmission of US economic policy uncertainty shocks to Asian and global financial markets. *The North American Journal of Economics and Finance*, 46, 222–231.
32. Kuzheliev, M., Rekunenko, I., Boldova, A., Zhytar, M., & Stabias, S. (2019). Modeling of structural and temporal characteristics in the corporate securities market of Ukraine. *Investment Management & Financial Innovations*, 16(2), 260.

33. Lahmiri, S., Uddin, G. S., & Bekiros, S. (2017). Nonlinear dynamics of equity, currency and commodity markets in the aftermath of the global financial crisis. *Chaos, solitons & fractals*, 103, 342–346.
34. Langevoort, D. C. (2010). Global Securities Regulation after the Financial Crisis. *Journal of International Economic Law*, 13(3), 799–815.
35. Levich, R. M., & Walter, I. (2019). The regulation of global financial markets. In *New York's Financial Markets* (pp. 51–89). Routledge.
36. Liu, J., Song, Q., Qi, Y., Rahman, S., & Sriboonchitta, S. (2020). Measurement of systemic risk in global financial markets and its application in forecasting trading decisions. *Sustainability*, 12(10), 4000.
37. Macroprudential instruments and frameworks: a stocktaking of issues and experiences. Bank for International Settlements. 2010. CGFS Papers № 38. 37 p. URL: <https://www.bis.org/publ/cgfs38.pdf>.
38. Meegan, A., Corbet, S., & Larkin, C. (2018). Financial market spillovers during the quantitative easing programmes of the global financial crisis (2007–2009) and the European debt crisis. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 56, 128–148.
39. Mertens, D., Thiemann, M., & Volberding, P. (Eds.). (2021). *The reinvention of development banking in the European Union: Industrial policy in the single market and the emergence of a field*. Oxford University Press.
40. Misztal, P. (2021). Public debt and economic growth in the European Union. Empirical investigation. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 18, 199–208.
41. Moloney, N. (2014). *EU securities and financial markets regulation*. OUP Oxford.
42. Muserra, A. L., Papa, M., & Grimaldi, F. (2020). Sustainable development and the European Union Policy on non-financial information: An Italian empirical analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 22–31.

43. Nițu, M., Șcheau, M. C., & Cozma, A. C. (2021). Efficiency of Money Laundering Countermeasures: Case Studies from European Union Member States. *Risks*, 9(6), 120.
44. Pasichnyi, M., Kaneva, T., Ruban, M., Nepytyaliuk, A. (2019). The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*, 16 (3), 29–39. [https://doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](https://doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)
45. Quaglia, L. (2019). European Union Financial Regulation, Banking Union, Capital Markets Union and the UK. In *Diverging Capitalisms* (pp. 99–123). Palgrave Macmillan, Cham.
46. Regidor, M. P., & Jimenez, V. S. Institutional reform and changes in the economic governance of the European Union after the economic crisis. In *Institutional Change after the Great Recession* (pp. 38–67). Routledge.
47. Sehgal, S., Saini, S., & Deisting, F. (2019). Examining dynamic interdependencies among major global financial markets. *Multinational Finance Journal*, 23(1–2), 103–139.
48. Shehzad, K., Xiaoxing, L., & Kazouz, H. (2020). COVID–19’s disasters are perilous than Global Financial Crisis: A rumor or fact?. *Finance Research Letters*, 36, 101669.
49. Shehzad, K., Xiaoxing, L., Arif, M., Rehman, K. U., & Ilyas, M. (2020). Investigating the psychology of financial markets during covid–19 era: a case study of the us and european markets. *Frontiers in Psychology*, 11, 1924.
50. Siemiątkowski, P. (2017). External financial security of the European Union member states outside the Eurozone. *Journal of International Studies*, 10(4), 84–95.
51. Sotiropoulou, T., Giakoumatos, S. G., & Petropoulos, D. P. (2019). Financial development, financial stability and economic growth in European Union: a panel data approach. *Advances in Management and Applied Economics*, 9(3), 55–69.
52. The European Commission Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

53. The International Monetary Fund Database. URL: <https://www.imf.org/en/Data>.
54. The OECD Data. URL: <https://stats.oecd.org/>.
55. The United Nations Documents. URL: <https://www.un.org/en/our-work/documents>.
56. The World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>.
57. The World Federation of Exchanges. URL: <https://www.world-exchanges.org/>.
58. Tropeano, D. (2018). *Financial Regulation in the European Union After the Crisis: A Minskian Approach*. Routledge.
59. Verdun, A. (2017). *The European Union and the global political economy* (pp. 235–262). Oxford: Oxford University Press.
60. Vodenska, I., Becker, A. P., Zhou, D., Kenett, D. Y., Stanley, H. E., & Havlin, S. (2016). Community analysis of global financial markets. *Risks*, 4(2), 13–29.
61. Volcker, P. A. (2012). Protecting the stability of global financial markets. In *Macroprudential Regulatory Policies: The New Road to Financial Stability?* 3–10.
62. Zhang, D., & Broadstock, D. C. (2020). Global financial crisis and rising connectedness in the international commodity markets. *International Review of Financial Analysis*, 68, 101239.
63. Zhang, D., Hu, M., & Ji, Q. (2020). Financial markets under the global pandemic of COVID–19. *Finance Research Letters*, 36, 101528.